

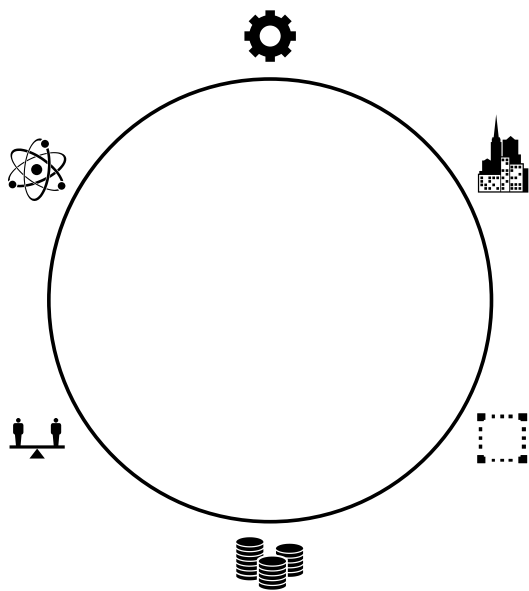
ΚΡΙΤΙΚΕΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

ΕΥΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΟΥ

Ξάνθη 2014

Κριτικές πολεοδομικές
προσεγγίσεις
για το
δικαίωμα στην πόλη
και την κοινωνική δικαιοσύνη

εύα βουλγαρίδου

υπέθυνοι καθηγητές:

Γ.Πατρίκιος Π.Κόκκορης

Γ.Παπαγιαννόπουλος

Εάνθη 2014

*“Έχει κι αυτή η πόλη τις χαρές της, μέσα στην καταχνιά.
Στο παιχνίδι των άτακτων μαθητών, στη συνάντηση,
στο δρόμο, στην αλληλεγγύη, στην ανεκτικότητα, στην
απόφαση να μη το βάλεις κάτω.”*

D. Harvey

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
αφορμή/ερωτήματα/υπόθεση εργασίας/μεθοδολογία/σκοπός	
Κεφάλαιο 1 : Το φαινόμενο της Αστικοποίησης	17
A. Η πόλη ως γεωγραφική συγκέντρωση - του κοινωνικού υπερπροϊόντος.	23
B. Η πόλη ως συσχέτιση τρόπου οικονομικής ολοκλήρωσης-κοινωνικής οργάνωσης	25
1.Αμοιβαιότητα	27
2.Αναδιανομή	28
3.Συναλλαγματική αγορά	29
Γ. Η πόλη ως σειρά κοινωνικών σχέσεων που παράγει αστικά φαινόμενα	30
Κεφάλαιο 2 : Ο χώρος	41
A.Θεωρίες για τον χώρο	42
B. Η γη ως ανταλλάξιμο αγαθό (ή «για ένα κομμάτι γης»)	49
Κεφάλαιο 3 : Οικονομική ισχύς - Εισόδημα	59

Κεφάλαιο 4 : Το Δικαίωμα (στην πόλη)	71
A. Το όραμα του Λεφέβρ	73
B. Η αναβίωση του δικαιώματος – το πρόταγμα	79
Γ. Πολοδομικές αστοχίες	85
Δ. Κοινωνικός μισθός	89
Ε. Σύγχρονη έκφραση δικαιώματος	91
Κεφάλαιο 5 : Περί Θεωρίας	99
A. Η γέννηση των επαναστατικών θεωριών	99
B. Ο δυισμός θεωρίας – πρακτικής εφαρμογής.	101
Επίλογος	105
(Γενικοί προβληματισμοί - συμπεράσματα)	
Βιβλιογραφία	116
Παραθέματα	120

Εισαγωγή

Η αφορμή

Σεπτέμβρης, 2012. «Η ιστορία των ουτοπιών» του Λιούις Μάμφορντ. Ένα βιβλίο που ερευνά τις φανταστικές κοινωνίες από τον Πλάτωνα στην Καρβουνόπολη και το Εξοχικό σπίτι. Ο συγγραφέας εισήγαγε τον όρο ουτοπία, ως ένα νησί που δεν βρίσκεται σε κανένα χάρτη. Βρίσκεται εκεί μια κοινωνία βασισμένη στην κοινοκτημοσύνη των αγαθών, στην υπέρβαση του ατομικισμού και της θρησκευτικής μισαλλοδοξίας. Επειτα από την ανάγνωση του βιβλίου γεννήθηκαν ερωτήματα που δεν έβρισκαν ακόμη τον τρόπο να διατυπωθούν και μια αίσθηση πως το «ιδανικό» που ονειρεύονταν οι ουτοπικοί δεν ήταν σε όλες τις περιπτώσεις εξ ολοκλήρου ανέφικτο.

Αύγουστος, 2013. «Το Δικαίωμα στην Πόλη» του Ανρί Λεφέβρ. Το βιβλίο αυτό διατύπωσε τα εν λόγω ερωτήματα, δίνοντας ταυτόχρονα και απαντήσεις για την προβληματική σχέση της κοινωνίας με την πόλη. Προσέγγισε την ουτοπία της ιδανικής πόλης με κεντροβαρικό άξονα τον κάτοικο και εισήγαγε με ρομαντισμό τις πρακτικές πτυχές της. Πριν από την ανάγνωση του, όλοι μου οι προβληματισμοί έμεναν σε επίπεδο καλοπροαίρετου συλλογισμού για την κοινωνία και τις πόλεις.

Θέμα της ερευνητικής εργασίας αποτελεί το Δικαίωμα στην πόλη, η Κοινωνική και Χωρική Δικαιοσύνη, και επιλέχθηκε – αρχικά – προς ικανοποίηση μιας προσωπικής επιθυμίας και αναζήτησης της ιδανικής πόλης. Το θέμα αυτό, θεωρώ πως εμπειρικλείει με έναν περίπλοκο τρόπο όλα εκείνα τα άρθρα και βιβλία που διάβασα στην διάρκεια εκπόνησης της διάλεξης αυτής · θεωρώ επίσης πως περιέχει τους βασικότερους προβληματισμούς της εποχής μας περί του αστικού. Πρόκειται για ένα κείμενο θεωρητικό, ελάχιστα στηριζόμενο σε παραδείγματα πρακτικής εφαρμογής, που συνδυάζει την ευαίσθητη σκοπιά με την πρακτική θεώρηση. Αν και ξεκάθαρα πολεοδομικό και αστικό θέμα θεωρώ πως συμπεριλαμβάνει το αρχιτεκτονικό αντικείμενο, υπό την έννοια της συνειδητότητας. Ένας αρχιτέκτονας σχεδιάζει τον χώρο για την κοινωνία, και πρέπει να γνωρίζει τι αντανακλά σε αυτήν.

Η έρευνα έγινε με στόχο να απαντηθούν τα εξής **ερωτήματα**, τα οποία συνόδευαν το νήμα της σκέψης καθ' όλη την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας :

1. Τι είναι η αστικοποίηση ;
2. Πως συνδέεται με το οικονομικό σύστημα του καπιταλισμού;
3. Πως δημιουργούνται / για ποιο λόγο αναπτύσσονται οι κοινωνικές ανισότητες μέσω της αστικοποίησης;
4. Ποια είναι τα αποτελέσματα της αστικοποίησης στον χώρο και πως οι πολίτες στερούνται χωρικής δικαιοσύνης;
5. Ποιος είναι ο κοινωνικός αντίκτυπος – τι επιφέρει στο κοινωνικό σύνολο;
6. Ποια είναι η θέση του επιστημονικού τομέα της Πολεοδομίας επί του ζητήματος?
7. Πόσο χρήσιμη / καθοδηγητική είναι η θεωρία που συνο-

δύει την διαδικασία της αστικοποίησης;

8. Μπορεί να βρεθεί στρατηγική επίλυσης – υπάρχει τρόπος αντιμετώπισης ;

9. Με ποιον τρόπο πρέπει να διεκδικεί το κοινωνικό σύνολο εκείνα που του ανήκουν, υλικά ή μη, και ποιο πρέπει να είναι το περιεχόμενο της διεκδίκησης;

Υπόθεση Εργασίας

Το Δικαίωμα στην Πόλη δεν είναι φιλοσοφικό- εάν δεν ήταν στην εποχή που γράφτηκε από τον γάλλο κοινωνιολόγο, Ανρί Λεφέβρ, δεν μπορεί με βεβαιότητα να είναι σήμερα – είναι αστικό και ο σύγχρονος άνθρωπος, με την σειρά του, είναι ο αστός. Με την εμφάνιση του καπιταλισμού, ο αστός έχασε ένα βασικό δικαίωμα του. Η προβληματική σχέση των πόλεων με την κοινωνία, καθώς και οι έντονες ανισότητες που εμφανίζονται στις σύγχρονες μητροπόλεις, αποτελούν ένα πολυδιάστατο ζήτημα που αφορά την οικονομία, την πολιτική, την κοινωνία, την ιστορία. Η μονόπλευρη οπτική του ζητήματος δεν μπορεί να παράξει κάποιο συμπέρασμα ή αποτέλεσμα για την πόλη. Μπορεί παρ' όλα αυτά, να φανεί εξαιρετικά χρήσιμο, ένα νήμα σύνδεσης του καπιταλισμού με την αστικοποίηση, που θα συνοδεύει το σκεπτικό, με σταθερό παρονομαστή την ενδογενή σχέση των δύο παραπάνω.

Μεθοδολογία

Μέσω της ερμηνείας του φαινομένου της αστικοποίησης, από διαφορετικές οπτικές γωνίες, εμβάθυνση στο τι επιφέρει στον χώρο, στην οικονομία, και στον άνθρωπο θα αναζητήσουμε την έννοια του δικαιώματος στην πόλη. Αφού εξεταστεί και το ίδιο στην προσπάθεια να γίνει κατανοητό, θα ερευνήσουμε τον ρόλο της θεωρίας σε εποχές που επιβάλλουν την διεκδίκηση και θα

αναζητήσουμε τον τρόπο διεκδίκησης που θα ανταποκρίνεται βέλτιστα στις ανάγκες. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι επαγωγική και από την επιμέρους ανάλυση του φαινομένου της αστικοποίησης προκύπτουν θεματικές ενότητες που εξετάζονται ει βάθος, με στόχο την επεξήγηση των πιο σημαντικών πτυχών του φαινομένου. Ετσι, από τον ορισμό της πόλης ως γεωγραφική συγκέντρωση κοινωνικού προϊόντος, προκύπτει η θεματική ενότητα του χώρου – ως απαραίτητη προϋπόθεση για την δημιουργία αστικότητας. Από τον ορισμό ως συσχέτιση τρόπου οικονομικής ολοκλήρωσης – κοινωνικής οργάνωσης, προκύπτει η θεματική του εισοδήματος και γενικότερα των οικονομικών μηχανισμών που επηρεάζουν τα κοινωνικά δεδομένα, και από την πόλη ως σειρά κοινωνικών σχέσεων που παράγει αστικά φαινόμενα, προκύπτει η βασική θεματική ενότητα, του Δικαιώματος στην Πόλη, ως έκκληση για μια νέα αστικότητα που θα μπορεί να διεκδικηθεί από ένα νέο κοινωνικό σύνολο. Η κατανόηση των πτυχών αυτών, οδηγεί στην εξερεύνηση της Κοινωνικής Δικαιοσύνης και της ισότιμης κοινωνίας με επίκεντρο τον ανθρώπινο παράγοντα.

Η επιλογή του θέματος ως θεωρητικό και γενικευμένο ενείχε πολλές δυσκολίες. Το ζήτημα των πόλεων και της αναζήτησης των δικαιωμάτων των πολιτών στην νέα αστική εποχή, αποτελεί παγκόσμιο και διαχρονικό θέμα. Δεν μπορεί να περιοριστεί χρονικά ούτε τοπικά, και η κατανόηση του μέσα από παραδείγματα θα ήταν αποσπασματική. Επίσης, ιδιαίτερη δυσκολία εντοπίστηκε στην επιλογή, από τις εξαιρετικά πολυάριθμες θεωρίες για την πόλη, εκείνων που συνείσφεραν περισσότερο για την συγγραφή. Είναι σαφές πως σημαντικές προσωπικότητες διανόησης επί του ζητήματος δεν αναφέρονται, προς αποφυγιν απλής παράθεσης όλων των θεωριών για την πόλη. Ετσι, πέρα από το έργο του Λεφρέβρ σημαντικά συνείσφερε το βιβλίο «Social Justice and the

City” του David Harvey, και πολλές από τις απόψεις του Βρετανού γεωγράφου ως προς την Κοινωνική Δικαιοσύνη.

ΣΚΟΠΟΣ αυτής της εργασίας είναι να διερευνηθεί η ταυτότητα του δικαιώματος στην πόλη, και να εξετασθεί εάν μπορεί να ενυπάρχει στα πλαίσια της σύγχρονης αστικοποίησης. Πρέπει λοιπόν πρώτα να ερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την πόλη, να δημιουργηθεί μια θέση ως προς αυτό και να αναλυθούν τα συστατικά στοιχεία της που δημιουργούν τις κοινωνικές ανισότητες. Επειτα να εξεταστεί πως δημιουργούνται, και να αναζητηθεί ο τρόπος ή σκέψη για την εξάλειψή τους.

Κεφάλαιο 1

Το Φαινόμενο της Αστικοποίησης

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο της σημαντικής αύξησης πληθυσμού που κατοικεί σε πόλεις. Η αύξηση αυτή είναι εκθετική, ξεκίνησε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου(1944) και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Αυτό το φαινόμενο το ονομάζουμε Αστικοποίηση.

Είναι ένα θέμα που συνεχώς φαίνεται να βρίσκεται στο προσκήνιο και υπάρχουν πολλές ερμηνείες των αιτιών που το προκάλεσαν ή των αντίκτυπων που έχει στην καθημερινή κοινωνική ζωή και στον άνθρωπο. Ορισμένες μελέτες έπεσαν στην παγίδα του οικονομικού ντετερμινισμού, θεωρώντας ότι η οικονομική δομή των πόλεων προσδιορίζει και τις επακόλουθες μορφές τους. Άλλες μελέτες στηρίζονται στον πολιτισμικό ντετερμινισμό, και θέτουν την κουλτούρα που παράγει μια πόλη, ως τον καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης.

Σε έναν άξονα πιο απλής σκέψης, αιτίες αστικοποίησης είναι :

- Οι δύσκολες συνθήκες ζωής στις ορεινές περιοχές εξαιτίας της μορφολογίας του εδάφους και των κλιματικών συνθηκών,
- η βιομηχανική ανάπτυξη που προσφέρει μεγαλύτερες δυνατότητες απασχόλησης,
- Η παραμέληση της υπαίθρου από το κράτος και οι ελλείψεις σε ζητήματα υποδομής, όπως το συγκοινωνιακό δίκτυο,
- Η αναζήτηση καλύτερης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, καλύτερων συνθηκών ζωής και μόρφωσης, κλπ

Η εξοικείωση, όμως με την ιστορία των πόλεων ίσως συνιστά μια καλύτερη μέθοδο για να κατανοήσουμε το φαινόμενο της αστικοποίησης. Η μορφή και δομή των πόλεων εξαρτώνται από πολλές παραμέτρους. Το οικονομικό πλαίσιο αποτελεί χρήσιμη αφετηρία, καθώς είναι βέβαιο ότι τα οικονομικά συστήματα επηρεάζουν την μορφή μιας πόλης. Μπορούμε λοιπόν να προσεγγίσουμε το φαινόμενο αυτό της αστικοποίησης μέσα από μια σύντομη ιστορική παρουσίαση μεταβολής των πόλεων.

Οι προ-βιομηχανικές πόλεις- πριν εμφανιστούν οι καπιταλιστικές οικονομίες τον 18ο αιώνα- ήταν ουσιαστικά οικισμοί, μικρής κλίμακας και αποστάσεων. Δυστυχώς δεν υπάρχουν τεκμηριωμένες πηγές και οι ερμηνευτικές αναλύσεις βασίζονται συνήθως στα κοινά σημεία που προκύπτουν από την έρευνα διαφορετικών προτάσεων. Η δομή των προ-βιομηχανικών πόλεων βασιζόταν σε σχέσεις εμπορικές, καθώς αναπτυσσόταν διακριτές κοινωνικοοικονομικές ομαδοποιήσεις σαν αποτέλεσμα γειτνίασης διαφόρων ειδών χειροτεχνών . Αυτές οι ομαδοποιήσεις συχνά ενισχύονταν από οργανώσεις όπως οι συντεχνίες.

Στο κέντρο (με τα τότε δεδομένα) διέμενε η ελίτ της εποχής, που αποτελούνταν από εκείνους που έλεγχαν τις θρησκευτικές, πολιτικές, διοικητικές και κοινωνικές λειτουργίες της πόλης. Η ελίτ ήταν διαχωρισμένη από την υπόλοιπη κοινωνία, αφήνοντας έξω ακόμη και τους πλούσιους εμπόρους.

Διαχωρισμένη, σύμφωνα με τον Sjoberg³ ήταν και η κατώτερη τάξη του προλεταριάτου, στις παρυφές της πόλης, που όπως ισχυρίζεται (σε αντίθεση με άλλες μελέτες) είχαν επίδραση στην κοινωνική γεωγραφία της πόλης.

Τον 19ο αιώνα, με την ανάδυση του καπιταλισμού ως κυρίαρχου τρόπου παραγωγής και ανταλλαγής, και με την Βιομηχανική Επανάσταση προέκυψε μια βαθιά αναδιάταξη στις πόλεις που ενισχύθηκε και από τις νέες τεχνολογίες που έφερε η Βιομηχανία.

Ετσι, με την ανάδυση του Κεϊνσιανισμού δημιουργήθηκε και το λεγόμενο κράτος πρόνοιας, με στόχο μείωσης των ανισοτήτων, και εμφανίστηκε η έννοια του κοινωνικού μισθού που θα εξετάσουμε και παρακάτω. Και τα δύο συστήματα είχαν άδοξο τέλος.²

Μετά το τέλος του φορντισμού, εμφανίστηκε μια πιο ευέλικτη εκδοχή του, ο νεοφορντισμός. Η ανάλυση του συστήματος αυτού δεν είναι στα πλαίσια αυτής της έρευνας, παρόλα ταύτα μπορούμε να επισημάνουμε κάποια στοιχεία του, όπως : την πολυειδίκευση των εργαζομένων, ανταγωνιστικότητα μέσω της καινοτομίας, ιδιωτικοποίηση, ρευστότητα της αγοράς κ.α.

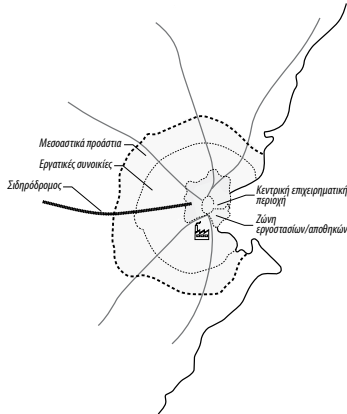
Η μετά-βιομηχανική πόλη καθορίζεται από το σύστημα ευελιξίας του νεοφορντισμού. Η απασχόληση στις υπηρεσίες έχει γίνει πιο ελκυστική, και η ανάπτυξη της οικονομίας των υπηρεσιών έφερε μεγάλες κοινωνικές αλλαγές. Η χειρονακτική εργασία συνδέεται πλέον με χαμηλούς μισθούς και δεν έχει τις διαβαθμίσεις που διαφαίνονταν στην βιομηχανική πόλη. Η μεσαία τάξη «εξαφανίζεται» και δημιουργείται κοινωνική πώλωση.³

Οι θεωρίες και έρευνες περί του αστικού⁴ είναι πολλές, κυρίως στους τομείς της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας και της γεωγραφίας και θα αποφύγουμε την ανάλυση μεμονωμένα κάποιων από αυτές, όπως και την αναφορά των πιο σημαντικών, καθώς δεν μπορούν να αποτελέσουν στο σύνολο τους ένα ενιαίο θεωρητικό υπόβαθρο ανάλυσης. Μπορούμε όμως να πούμε πως αφαιρετικά τις διαχωρίζουμε σε 2 κατηγορίες, εκείνες που προσπαθούν να εξηγήσουν την δομή της πόλης, και εκείνες που προσπαθούν να εντοπίσουν τα πιο καίρια προβλήματα μέσα στις πόλεις.

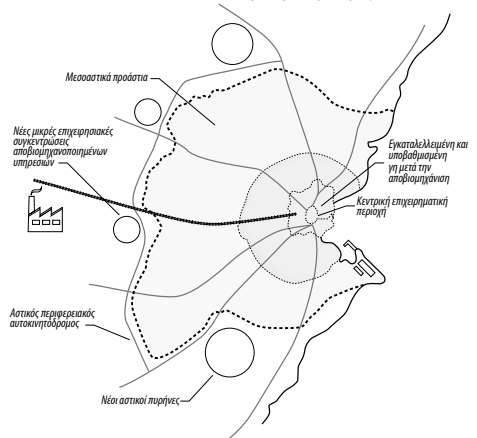
Ο Harvey στο βιβλίο του Social Justice and The City, στην προσπάθεια να εξηγήσει το φαινόμενο της αστικοποίησης, αναζητά το νόημα και

Η Μετάβαση από την κλασική βιομηχανική πόλη, στη φορτική πόλη και την νεοφορτική μητρόπολη

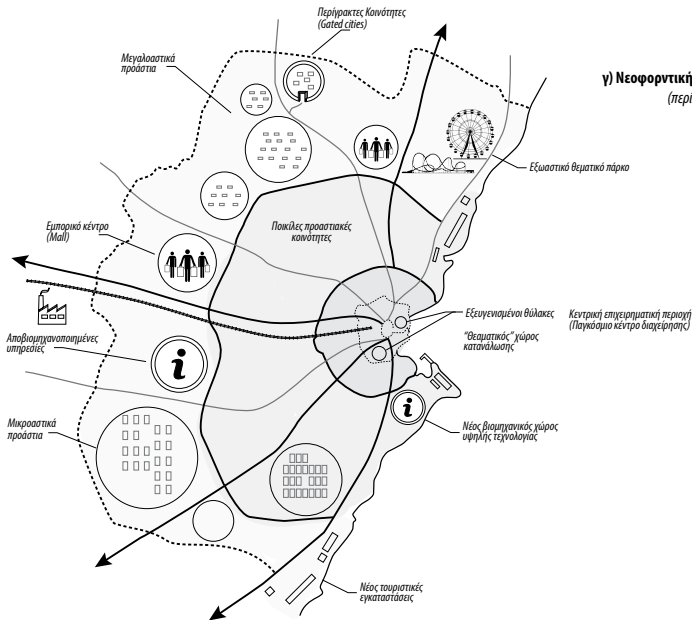
α) Βιομηχανική πόλη (περίπου 1850-1945)

β) Φορτική πόλη (περίπου 1945-1975)

γ) Νεοφορτική μητρόπολη (περίπου 1975 κ.ε)

Πηγή: Κοινωνική γεωγραφία των πόλεων, Γρ 2.4

την έννοια της, με την βοήθεια των διαθέσιμων συγγραμμάτων. Θεωρεί πως είναι αδύνατον να δημιουργηθεί μια «γενική θεωρία αστικοποίησης», τόσο παλαιότερα στην προσπάθεια του Wirth για μια «γενική θεωρία που θα συστηματοποιεί την διαθέσιμη γνώση», όσο και στην εποχή που το έγραφε, που οι θεωρίες είχαν ήδη γίνει περισσότερες. Κρίνει την προσπάθεια περισσότερο σαν γελοιοποιημένη παρά ως βοηθητική.

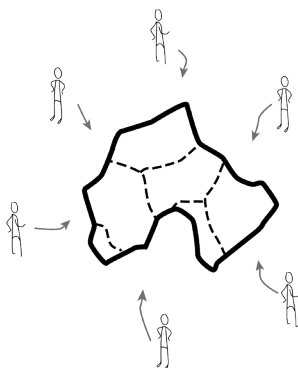
Σύμφωνα με τον Harvey, η ανάλυση της αστικοποίησης πρέπει να γίνει παράλληλα με την ανάλυση της αστικής θεωρίας, όσο γενική είναι αυτή ή όχι, και όπως αναφέρει και ο ίδιος : «Κάθε γενική θεωρία για την πόλη πρέπει να σχετίζει τις κοινωνικές διαδικασίες με την χωρική μορφή που προσλαμβάνουν». Υπάρχουν διάφορες απόψεις σχετικά με το αν οι κοινωνικές διαδικασίες ορίζουν τις χωρικές μορφές, ή το αντίστροφο. Από την δική μας σκοπιά, φαίνεται να συνυπάρχουν και να λειτουργούν μαζί, χωρίς όμως να μπορούν να μελετηθούν παράλληλα.

Στο S.J. από το ένα κεφάλαιο στο άλλο η προσέγγιση για την πόλη αλλάζει, αφού αρχικά αντιμετωπίζεται σαν «πράγμα» από μόνη της, ενώ έπειτα ορίζεται σχεσιακά. Έτσι, η πόλη δεν μπορεί να ορίζεται και να μελετάται με όρους κοινωνικής οντότητας, αλλά σαν την παραγωγή συγκεκριμένων χωρο-χρονικών μορφών που είναι ενσωματωμένες στην πόλη.⁵

Ενας ακόμη τρόπος προσέγγισης του φαινομένου της αστικοποίησης, είναι ο τρόπος παραγωγής που έχει μια κοινωνία. Στη φεουδαρχική κοινωνία για παράδειγμα, του 19ου αιώνα, ο τρόπος παραγωγής ήταν ένας, εκείνος του ατομικού καπιταλιστικού προτύπου, και η κοινωνία που παρήγαγε-η ταξική- αντανakλούσε αυτό το μηχανισμό παραγωγής. Στην σύγχρονη κοινωνία, είναι πιο δύσκολο να συνδέσουμε τον τρόπο παραγωγής με την κοινωνική δομή που κατασκευάζει,

γιατί οι διαδικασίες περιπλέκονται, λόγω αυξημένου πληθυσμού (σε σχέση με την φεουδαρχική κοινωνία), πληθώρα τρόπων παραγωγής, αναδιατάξεις στις μέχρι τώρα κοινωνικές δομές, κλπ. Θα επιλέξουμε κάποιες προσεγγίσεις περί του αστικού, που θεωρούμε πως ορίζουν καλά τις θεματικές ενότητες που το απαρτίζουν, και σε σύνολο δημιουργούν μια κατανοητή θεωρία για την «πόλη».

A. Η πόλη ως γεωγραφική συγκέντρωση του κοινωνικού υπερπροϊόντος.^{6,7}

Όταν το άτομο συναθροιστεί, και η ατομική δραστηριότητα γίνεται συλλογική, σχηματίζονται τρόποι οικονομικής ολοκλήρωσης και διαμορφώνονται κοινωνικές δομές, που μπορούν να κινητοποιούνται, να εξάγουν και να συγκεντρώνουν πολύ σημαντικές ποσότητες του κοινωνικά σχεδιασμένου υπερπροϊόντος.

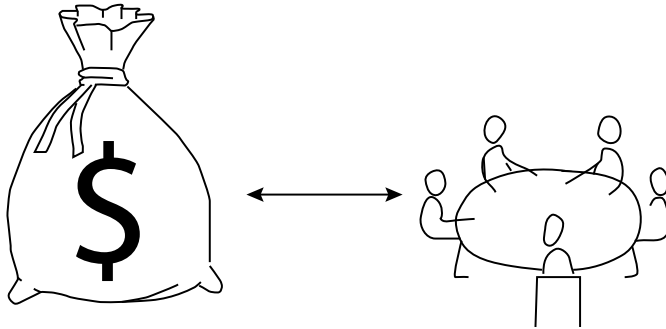
Ο τρόπος με τον οποίο παράγεται το κοινωνικό υπερπροϊόν, ή η κοινωνική υπεραξία είναι σχετικά απλός. Όλες οι κοινωνίες το παράγουν, και μπορεί πάντα να παραχθεί περισσότερο. Όλες οι κοινωνίες διαιρούνται σε αυτούς που δημιουργούν το κοινωνικό προϊόν και σε αυτούς που κατέχουν το κοινωνικό προϊόν. Στη φεουδαρχία, για παράδειγμα, ο φεουδάρχης κατείχε το υπερπροϊόν που παρήγαν οι χωρικοί. Το ονόμαζαν φόρο. Στον καπιταλισμό, οι καπιταλιστές κατέχουν το υπερπροϊόν- με τη μορφή (ανταλλάξιμων) αγαθών-το οποίο παράγουν οι εργάτες. Αυτό το ονομάζουν κέρδος. Δημιουργείται λοιπόν ένα ερώτημα, σχετικά με την διαχείριση του υπερπροϊόντος αυτού, που θα εξεταστεί αναλυτικότερα παρακάτω.

Το υπερπροϊόν που παράγεται είναι πιο εύκολο να κινητοποιηθεί, να εξαχθεί και να συγκεντρωθεί κάτω από ορισμένες συνθήκες οι οποίες είναι :

1. Ο μεγάλος συνολικός πληθυσμός
2. Ο σχετικά ακινητοποιημένος πληθυσμός
3. Η Υψηλή ένταση του πληθυσμού
4. Η δυναμική παραγωγικότητα
5. Η εύκολη πρόσβαση και επικοινωνία.

Με αυτόν τον τρόπο, ορίζουμε την αστικοποίηση, την συγκέντρωση δηλαδή μεγάλου μέρους του πληθυσμού σε πόλεις, μέσω της συγκέντρωσης του κοινωνικά σχεδιασμένου υπερπροϊόντος, κάτω από τις συνθήκες που προαναφέρθηκαν.

Β. Η πόλη ως συσχέτιση τρόπου οικονομικής ολοκλήρωσης- κοινωνικής οργάνωσης

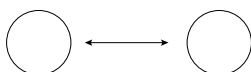
Η πηγή του Harvey για τους τρόπους οικονομικής ολοκλήρωσης είναι το έργο του Karl Polanyi⁸, ο οποίος ξεχωρίζει τρεις τρόπους οικονομικής ολοκλήρωσης (economic integration) : την αμοιβαιότητα (reciprocity), την αναδιανομή (redistribution) και την συναλλαγματική αγορά (market exchange). Αυτές μπορούν, σε γενικές γραμμές να συσχετιστούν με τρεις διακριτούς τρόπους κοινωνικής οργάνωσης, που αποκαλούνται από τον Morton Fried⁹ (1967) : ισότιμη (egalitarian), ταξική (rank), και στρωματοποιημένη (stratified).

Οι συσχετισμοί μεταξύ τρόπων οικονομικής ολοκλήρωσης και κοινωνικών σχηματισμών, δεν είναι ακριβείς και τα σχήματα που προβάλλονται από τον Polanyi και τον Fried διαφέρουν από κάποιες απόψεις. Σε γενικές γραμμές φαίνεται να είναι κοινώς αποδεκτό πως η αμοιβαιότητα είναι αποκλειστικά συσχετισμένη με ισότιμες κοινωνικές δομές, η συναλλαγματική αγορά (στην στενή έννοια που την ορίζει και ο Polanyi) με στρωματοποιημένες κοινωνικές δομές, όμως η αναδιανομή μπορεί να υπάρχει σε ταξικές ή και στρωματοποιημένες κοινωνίες.

τ ρ ό π ο ι
οικονομικής
ολοκλήρωσης

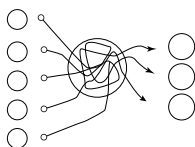
δ ο μ έ ς
κοινωνίας

αμοιβαιότητα

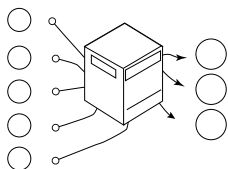
ισότιμη

αναδιανομή

ταξική

συναλλαγματική
αγορά

στρωματοποιημένη

1. Αμοιβαιότητα

Η αμοιβαιότητα περιλαμβάνει την μεταφορά αγαθών, και υπηρεσιών μεταξύ των ατόμων, σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανάλογα με τα σαφώς καθορισμένα κοινωνικά έθιμα. Ο Fried αναφέρει πολλά είδη αμοιβαιότητας, όπως την «ισορροπημένη» αμοιβαιότητα, στην οποία γίνεται αμοιβαία ανταλλαγή μεταξύ των ατόμων, δηλαδή τα ποσά που ανταλλάσσονται είναι περίπου ίσα. Άλλες ομάδες παρουσιάζουν μια «μη ισορροπημένη» αμοιβαιότητα, που εξασφαλίζει μια μόνιμη κινητικότητα από εκείνους που έχουν σε εκείνους που δεν έχουν. Παραδείγματα «αρνητικής» αμοιβαιότητας, που ο Harvey ονομάζει κλοπή, μπορούν επίσης να εντοπιστούν. Η αμοιβαιότητα χαρακτηριστικά αντιστοιχεί με την ύπαρξη συμμετρικών ομαδοποιήσεων στην κοινωνική δομή (Polanyi, 1968). Ο Fried ονομάζει αυτές τις κοινωνικές δομές ισότιμες και τις ορίζει πως έχουν: «τόσες θέσεις κύρους ανά κάθε ομάδα ηλικίας ή γένους, όσα είναι και τα άτομα ικανά να τις γεμίσουν . . . Τόσα άτομα να ασκούν εξουσία όσα έχουν την ικανότητα, και δεν υπάρχει ανάγκη να τους σύγκεντρώσουμε όλους μαζί για να καθιερώσουμε μια τάξη υπεροχής και πρωτοκαθεδρίας»

Η αμοιβαιότητα, από τους περισσότερους μελετητές, θεωρείται πως δεν μπορεί να υποστηρίξει την αστικοποίηση, γιατί οι ομάδες είναι συμμετρικά οργανωμένες και άρα δεν μπορεί να συγκεντρωθεί το απαραίτητο κοινωνικό προϊόν.

2. Αναδιανομή

Η ταξική κοινωνία ορίζεται από τον Fried ως : «μια στην οποία οι θέσεις κύρους είναι με κάποιον τρόπο περιορισμένες, ώστε όλοι εκείνοι με επαρκή ταλέντα να μην κατορθώνουν να τις κατέχουν. Μια τέτοια κοινωνία μπορεί να είναι στρωματοποιημένη ή και όχι.» Αυτό γιατί, μια κοινωνία μπορεί να μειώσει δραματικά τις θέσεις prestige που διαθέτει χωρίς να επηρεάζεται η πρόσβαση ολόκληρου του πληθυσμού σε αγαθά και υπηρεσίες, στα οποία βασίζεται η καθημερινή ζωή. Οι ταξικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από έναν αναδιανεμητικό τρόπο οικονομικής ολοκλήρωσης. Η αναδιανομή περιλαμβάνει μια ροή αγαθών που υποστηρίζει της δραστηριότητες μιας ελίτ. Χαρακτηριστικά, συνήθως υπάρχει ροή από και προς κάποιο κέντρο. Σύμφωνα με τον Fried, αυτό το κέντρο είναι τυπικά «η κορυφή της ταξικής ιεραρχίας ή καθώς αυξάνεται η πολυπλοκότητα, η κορυφή ενός μικρότερου δικτύου περιέχων σε μια μεγαλύτερη δομή».

Η αστικοποίηση σε μια ταξική κοινωνία είναι πιθανή και εφικτή. Φαίνεται ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει αστικοποίηση ή ιεραρχία των αστικών κέντρων, χωρίς κάποια σημαντική σειρά ιεραρχίας στην κοινωνική δομή. Οι περισσότερες ταξικές κοινωνίες του παρελθόντος βασίστηκαν σε θρησκευτικές ιδεολογίες και, σε μερικές περιπτώσεις, ίσως φάνηκαν ικανές να εγγυηθούν την διαιώνιση της αναδιανεμητικής οικονομίας.

Ο Fried μετά από πολυετή έρευνα, καταλήγει πως δεν υπάρχουν παραδείγματα αμιγούς αναδιανεμητικής κοινωνίας, που να μην κατείχαν ταυτόχρονα πολιτικούς και νομικούς θεσμούς. Σε κάποιες θεοκρατικές κοινωνίες, για παράδειγμα, φαίνεται πως τα δικαιώματα που εγγυούνταν την διαιώνιση της αναδιανεμητικής οικονομίας ήταν ηθικά δικαιώματα, παρά δικαιώματα ιδιοκτησίας στους τρόπους παραγωγής.

3. Συναλλαγματική αγορά

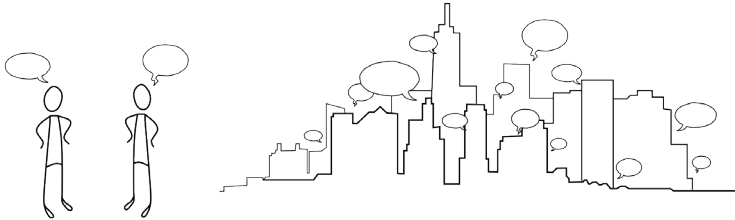
Για να διαχωρίσουμε την έννοια σε πράξεις ανταλλαγής και σε τρόπο οικονομικής ολοκλήρωσης, όπως εδώ επιδιώκουμε να οριστεί, θα χρειαστούν οι διαχωρισμοί του Polanyi μεταξύ :

1. Μια γεωγραφική κίνηση ενός προϊόντος μεταξύ των ανθρώπων
2. Ανταλλαγή προϊόντος σε μία τιμή, ορισμένη από κάποιον κοινωνικό μηχανισμό, και
3. Ανταλλαγή που πραγματοποιείται μέσω της λειτουργίας των αγορών που καθορίζουν τις τιμές. (price-fixing markets)

Η συναλλαγματική αγορά συμβαίνει κάτω από πολλές συνθήκες, αλλά λειτουργεί ως τρόπος οικονομικής ολοκλήρωσης μόνο όταν οι αγορές που ρυθμίζουν τις τιμές ενεργούν συντονιστικά. Με αυτήν την τελευταία έννοια, εξετάζεται και από τον Harvey η συναλλαγματική αγορά.

Η στρωματοποίηση, ως κοινωνικός σχηματισμός και η συναλλαγματική αγορά σχετίζονται με έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο, για διαφοροποιημένη πρόσβαση σε αυτό που ο Fried αποκαλεί «βασικές πηγές διατήρησης της ζωής». Χρειάζονται συγκεκριμένοι νομικοί και πολιτικοί θεσμοί για να λειτουργεί επιτυχώς αυτός ο τρόπος οικονομικής ολοκλήρωσης. Στην Ευρώπη, οι νομικές και πολιτικές ρυθμίσεις, απαιτούμενες για να λειτουργήσει ο νέος τρόπος οικονομικής ολοκλήρωσης, ήταν πολυάριθμες. Πρακτικά, οι ρυθμίσεις αυτές εξυπηρετούν την διατήρηση και διαιώνιση του τρόπου οικονομικής ολοκλήρωσης μέσω νομιμοποίησης ή καθαγιασμού του. Η λειτουργία της αγοράς ως τρόπος οικονομικής ολοκλήρωσης, βασίζεται πάνω στην άσκηση πιεστικής δύναμης, γιατί μόνο μέσω αυτής της δύναμης μπορούν οι ευαίσθητοι θεσμοί που υποστηρίζουν τις αγορές (price-fixing markets) να διαιωνίζονται.

Γ. Η πόλη ως σειρά κοινωνικών σχέσεων που παράγει αστικά φαινόμενα

Οι κοινωνικές σχέσεις - που ομαδοποιημένες αντανακλούν τις καθιερωμένες σχέσεις μέσα στην κοινωνία, σαν σύνολο,- μπορούν να μας δώσουν μία όψη της αστικοποίησης. Αυτές οι σχέσεις, επιπλέον θα πρέπει να εκφράζουν τους νόμους που δομούν, ρυθμίζουν και κατασκευάζουν τα αστικά φαινόμενα. Ο Harvey αναφέρει πως πρέπει να αποφασίσουμε εάν αντιλαμβανόμαστε την αστικοποίηση ως (α) ξεχωριστή δομή με τους δικούς της νόμους εσωτερικής μεταβολής και κατασκευής ή (β) ως την έκφραση μιας σειράς σχέσεων περιλαμβανομένων σε μια ευρύτερη δομή.¹⁰

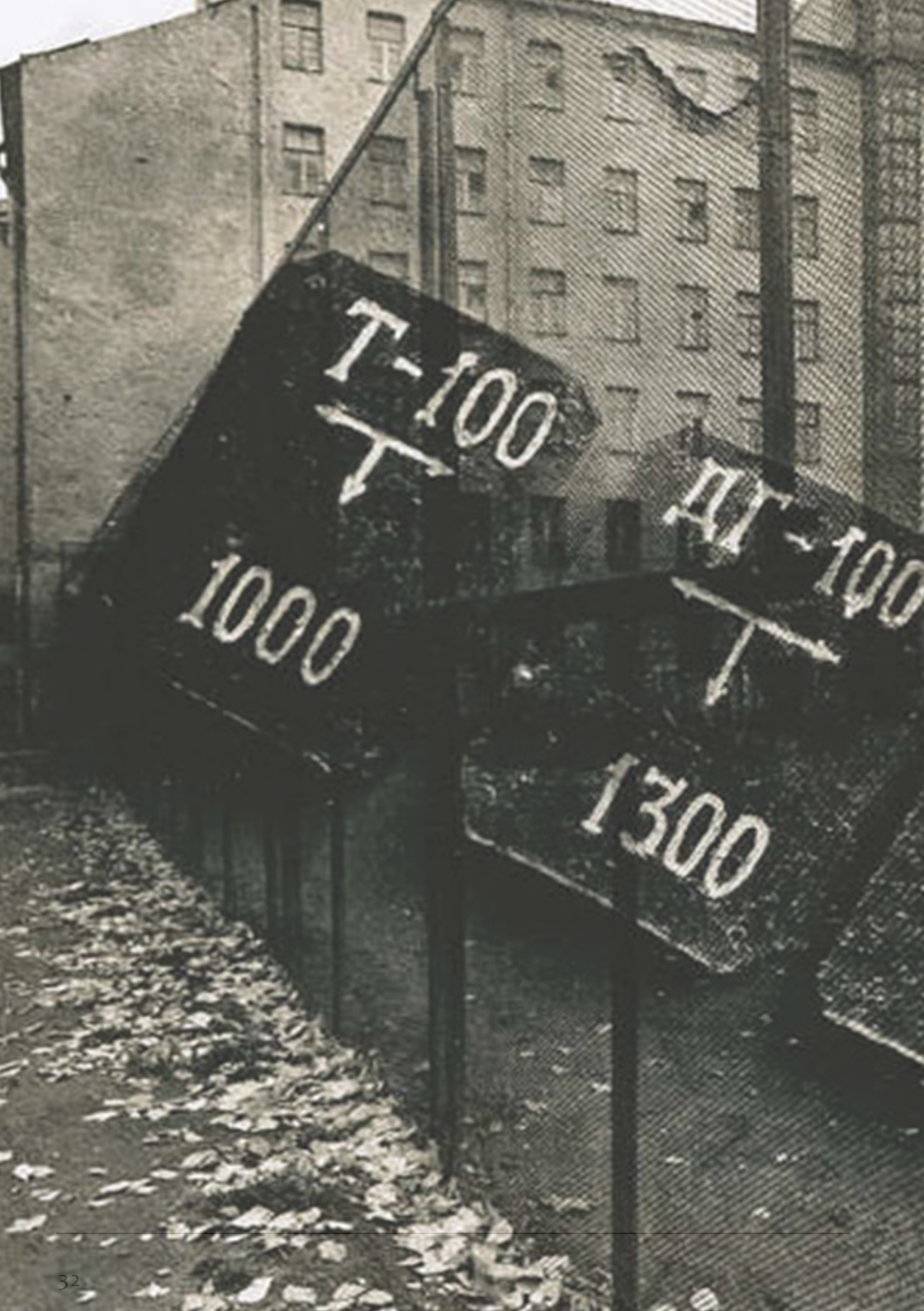
Εάν ισχυριστούμε την πρώτη εκδοχή, τότε αυτό που πρέπει να γίνει είναι κατανόηση των νόμων που εσωτερικά μεταβάλλουν την δομή της αστικοποίησης, των ημι-αυτόνομων διαδικασιών που την κατασκευάζουν και επίσης την σχέση που έχει με άλλες δομές, σαν σύνολο. Αν όμως προτιμήσουμε την δεύτερη οπτική, θα πρέπει να αποδειχθεί με ποιον τρόπο και διαδικασία, η αστικοποίηση προέρχεται από μεγαλύτερες δομές.

Με την πρώτη 'αστική' επανάσταση, έχουμε την εμφάνιση μιας νέας τάξης. Ο Μαρξ θεωρούσε πως αυτή ήταν η πρώτη

«αποκρυστάλλωση» μιας νέας αστικής δομής που έπαιρνε τη μορφή του ανταγωνισμού μεταξύ πόλης και υπαίθρου. Η αυτόνομη και ξεχωριστή δομή που μπορούμε να αποκαλέσουμε αστική, προέκυψε με την διαφοροποίηση της από ένα ομογενές οργανωμένο σύστημα κοινωνικών σχέσεων (μεταβολή συστήματος αμοιβαιότητας σε αναδιανομής). Η δομή που εμφανίστηκε είχε περιορισμένες δυνάμεις εσωτερικής αναδιαμόρφωσης και αυτό- διαχείρισης. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να πούμε πως από αυτό το σημείο και μετά, η πόλη μπορεί να αντιμετωπισθεί ως ξεχωριστή δομή, σε σχέση με άλλες δομές.

Αρχικά, η ξεχωριστή αυτή δομή, λειτουργούσε με πολιτικές, ιδεολογικές και στρατιωτικές δυνάμεις που στόχο είχαν να διατηρήσουν ένα συγκεκριμένο πρότυπο κοινωνικών σχέσεων. Ίσως κάποιες λειτουργίες της πόλης να μπορούν να χαρακτηριστούν και «υπέρ-δομές». Ο Marx Weber ορίζει τα χαρακτηριστικά της πόλης που είναι : οχύρωση, αγορά, δικαστήριο με δικούς του νόμους, διακριτή μορφή συνεταιρισμών και μερική αυτονομία, και εδώ διαφαίνονται τα «υπέρ-δομικά» χαρακτηριστικά της πρώιμης αστικοποίησης. "

Από τον Harvey , λοιπόν, η αστικοποίηση γίνεται αντιληπτή ως μια δομή με δικούς τους ξεχωριστούς εσωτερικούς νόμους, περιλαμβανόμενη σε μια γενικότερη «υπέρ-δομή». Ο Lefebvre αντικρούει αυτό το πρώτο στάδιο αστικοποίησης , δηλαδή την πολιτική πόλη, και μιλάει για δύο στάδια : την Εμπορική και την Βιομηχανική πόλη.

T-100

1000

ДТ-100

1300

Εμπορική πόλη

Η μεταβολή της πολιτικής πόλης σε εμπορική μπορεί να ερμηνευθεί και ως εσωτερική μεταβολή της ίδιας της αστικοποίησης. Ο Lefebvre, υποστηρίζει πως η πόλη όντως λειτουργούσε με πολιτική, милитарιστική, και ιδεολογική δύναμη όμως ίσως λόγω αύξησης των αναγκών, επέκτεινε την εμπορική της δραστηριότητα. Αυτή η πλευρά της πόλης ήταν πάντα ενεργή, όμως στην Εμπορική εποχή (mercantile era), κυριάρχησε των υπολοίπων.

Βιομηχανική Πόλη

Η αστική μεταβολή που συνέβη στην Βιομηχανική επανάσταση, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εσωτερική. Η νέα μορφή προέκυψε από τις παλαιότερες πόλεις και απορρόφησε παλαιότερες πιο παραδοσιακές λειτουργίες της πολιτικής και εμπορικής πόλης. Οι δυνάμεις παραγωγής, επίσης μεταβλήθηκαν εξαιτίας των νέων τεχνολογικών μέσων. «Η αστικοποίηση έγινε τόσο σημαντική για την οργάνωση των δυνάμεων παραγωγής, όσο ήταν και πριν, με σεβασμό στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής» .

Ο Lefebvre χρησιμοποιώντας και το έργο του Μαρξ, προσπαθεί να ερμηνεύσει την βιομηχανική κοινωνία σαν πρόδρομο αυτού που αποκαλεί «αστική επανάσταση» :

«όταν χρησιμοποιούμε τις λέξεις ‘αστική επανάσταση’ ορίζουμε το σύνολο των μετασχηματισμών που διατρέχουν την σύγχρονη κοινωνία και που στοχεύουν στην αλλαγή από μια περίοδο όπου κυριαρχούν τα ερωτήματα οικονομικής ανάπτυξης και βιομηχανοποίησης, σε μια περίοδο που η αστική προβληματική γίνεται αποφασιστική, όταν παίρνουν προτεραιότητα έρευνες σχετικές με λύσεις και μορφές κατάλληλες για την αστική

κοινωνία. . . η αστική προβληματική θέτει τον εαυτό της σε παγκόσμια κλίμακα. Μπορούν οι πραγματικότητες της αστυφιλίας να οριστούν ως «υπέρ- δομές» στο πλαίσιο μια οικονομικής βάσης, είτε καπιταλιστικής είτε σοσιαλιστικής? Οχι. Η πραγματικότητα της αστυφιλίας τροποποιεί τις σχέσεις παραγωγής χωρίς να είναι ικανή να τις τροποποιήσει. Η αστυφιλία γίνεται δύναμη παραγωγής περισσότερο, παρά επιστήμη. Ο χώρος και η πολιτική οργάνωση του, εκφράζουν κοινωνικές σχέσεις αλλά επιδρούν και σε αυτές.»

Lefebvre (1970, 13, 25)

Είναι προφανές πως μια γενική θεωρία αστικοποίησης είναι δύσκολο να συνταχθεί. Αυτό συμβαίνει γιατί είτε την ορίζουμε σαν ολότητα είτε όχι, από μόνη της εμπεριέχει μηχανισμούς και παραμέτρους που λειτουργούν με την σειρά τους κι αυτοί, σαν μονάδα ή στο σύνολο. Έτσι, μπορούμε να έχουμε θεωρίες για τον τρόπο δημιουργίας της αστικής τάσης, ερμηνευτικές προσεγγίσεις του φαινομένου –που και αυτές διαχωρίζονται σε οικονομικές, κοινωνικές, ιστορικές κλπ-, επεξηγηματικές θεωρίες για τα ζητήματα της πόλης στη σύγχρονη εποχή και θεωρίες για τον τρόπο μεταβολής της, και μπορεί όλες αυτές οι θεωρίες να βασίζονται σε λογικό πλαίσιο και σε αποδεκτή βιβλιογραφία, με ικανοποιητικά συμπεράσματα. Η δυσκολία εντοπίζεται στην συγκέντρωση των συμπερασμάτων ώστε να παραχθεί ένα γενικό, και φαίνεται πως και ο Harvey την εξετάζει αποσπασματικά.

Η ιστορική ανάλυση, σε πρώτη φάση φαίνεται να δίνει μια εικόνα για τους λόγους εκείνους που δημιούργησαν την ανάγκη εμφάνισης μιας νέου τύπου κοινωνίας, της αστικής. Για την ερμηνεία της τάσης μεταφοράς στις πόλεις, και των μηχανισμών που την παράγουν, και την αναπαράγουν, θεωρούμε πως πρέπει

να το προσεγγίσουμε αποσπασματικά. Οι τρεις ορισμοί που εντοπίστηκαν, ως πιο κατανοητοί και περιεκτικοί στο Social Justice του Harvey, θεωρούμε πως παρέχουν ένα περιεκτικό πλαίσιο αναφοράς.

Επίσης, αποτελούν έναν τρόπο μετάβασης στις επόμενες θεματικές ενότητες που συγκεντρωμένες δίνουν μια ερμηνεία της αστικοποίησης σαν φαινόμενο, και η κάθε μια ξεχωριστά συμβάλλει στην κατανόηση της έννοιας της κοινωνικής δικαιοσύνης, που επιθυμούμε να εξετάσουμε περισσότερο. Η κάθε θεματική που ακολουθεί, προκύπτει από τους ορισμούς που δόθηκαν πρωτίτερα, και στοχεύει : (α) στην βαθύτερη ανάλυση των παραμέτρων που συνιστούν την έννοια της αστικοποίησης, και (β) στον εντοπισμό των μηχανισμών μέσα της, που δημιουργούν τις αντιφάσεις και τις ανισότητες. Μόνο μέσω της κατανόησης των αιτιών μπορούμε να προσεγγίσουμε το κοινωνικά δίκαιο.

Υποσημειώσεις κεφαλαίου

1. Ο Gideon Sjoberg ήταν Σουηδός συγγραφέας, γνωστός για το βιβλίο του που εξηγούσε τον διαχωρισμό των αστικών κέντρων, «Η προ-Βιομηχανική πόλη : Παρελθόν και Παρόν» (*The Preindustrial City: Past and Present*). Ερεύνησε τις προ- Βιομηχανικές πόλεις και τις κοινωνικές μεθοδολογίες. Επίσης επικεντρώθηκε στις θεωρητικές βάσεις των γραφειοκρατικών οργανισμών και στην κοινωνιολογία των ανθρώπινων δικαιωμάτων.
2. «Με μια έννοια, ο φορντισμός υπήρξε θύμα της ίδιας του της επιτυχίας, καθώς οι κορεσμένες αγορές από προϊόντα μαζικής κατανάλωσης ώθησαν τους παραγωγούς προς τις ειδικές αγορές, τη συσκευασία το design στην αναζήτηση τους για κέρδη. Ο κείνσιανισμός έχασε την αποτελεσματικότητα του όταν η επιρροή της οργάνωσης των εργατών και η εξουσία εθνικών κυβερνήσεων βραχυκυκλώθηκαν από την παγκόσμια εμβέλεια των πολυεθνικών επιχειρήσεων.» (Κοινωνική γεωγραφία των Πόλεων , Paul Knox - Steven Pinch, 2009)
3. Η «εξαφάνιση» της μεσαίας τάξης εξετάζεται στο έργο της Sassen (2001) και στοιχειοθετείται με βάση η ραγδαία μείωση της σταθερής και εξειδικευμένης βιομηχανικής απασχόλησης. Η μείωση αυτή αφορά εξειδικευμένους εργάτες, οι οποίοι σε καμία άλλη ανεπτυγμένη οικονομία δεν θεωρούνται τμήμα της μεσαίας τάξης, με αποτέλεσμα να μην στοιχειοθετείται εμπειρικά η κοινωνική πώλωση στις περισσότερες μητροπόλεις εκτός ΗΠΑ.
4. Με την έννοια «αστικό» εννοούμε ότι αφορά τις πόλεις αλλά και την ζωή

την ίδια μέσα σε αυτές και την κοινωνία που περιέχουν, το μη χωρικό μη μετρήσιμο ανθρώπινο στοιχείο τους. Εδώ πρέπει να σημειωθεί επίσης ο διαχωρισμός των λέξεων *cite*, *ville* και *urbaine* στο κείμενο του Λεφρέβρ. Το πρώτο περιγράφει την μεσαιωνική πόλη, το δεύτερο την πόλη που ακολούθησε την μεσαιωνική, ενώ το *urbaine* περιγράφει το αστικό όπως ορίστηκε παραπάνω.

5. D. Harvey, 1996,

6. Το κοινωνικό πλεόνασμα είναι η ποσότητα εργατικής δύναμης που χρησιμοποιείται στη δημιουργία ενός προϊόντος για συγκεκριμένους κοινωνικούς σκοπούς (υψηλότερους από τον ίδιο) και είναι βιολογικά, κοινωνικά και πολιτισμικά απαραίτητο να εγγυηθεί την διατήρηση και αναπαραγωγή εργατικής δύναμης στο περιεχόμενο του συγκριμένου τρόπου παραγωγής, Harvey, D. (1973), *Social Justice and the City*

7. Υπεραξία είναι η υπερεργασία εκφρασμένη σε όρους του ανταλλακτικού καπιταλιστικού συστήματος.

8. Ούγγρος οικονομικός ιστορικός και ανθρωπολόγος, γνωστός από το βιβλίο του «Ο μεγάλος μετασχηματισμός». Βαθιά ανθρωπιστής, καταλήγει στην πάντα επίκαιρη θέση: ο άνθρωπος είναι πρώτα απ' όλα κοινωνικό ον, η ανθρώπινη κοινωνία δεν πρέπει να γίνεται έρμαιο των μηχανιστικών κανόνων της οικονομίας της αγοράς, η οικονομία πρέπει να έχει κοινωνική θεμελίωση.

9. Ο Morton Fried ήταν διακεκριμένος καθηγητής της Ανθρωπολογίας στο πανεπιστήμιο του Columbia στην Νέα Υόρκη από το 1950 έως το θάνατό του το 1986, με μεγάλη συνεισφορά στους ερευνητικούς τομείς της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας.

10. Harvey, D. (1973), *Social Justice and the City*

11. «Οι τρόποι λειτουργίας και χρήσης των δομών και υποδομών δημιουργούν νοήματα (εσωτερικεύονται) στους ανθρώπους και επηρεάζουν/διαμορφώνουν άμεσα ή έμμεσα την ιδεολογία, τη λογική, την κουλτούρα, τα συναισθήματα, τις συνειδήσεις, τις αξίες, τις παραδόσεις, τις μνήμες, έννοιες που με έναν όρο θα αποκαλέσουμε υπερδομές (*superstructures*), που φαίνεται ότι είναι πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να τις μετρήσουμε ποσοτικά». ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ, No 17, 2010, σελ 33-47.

Κεφάλαιο 2

Ο χώρος

Από τον πρώτο ορισμό που δόθηκε στην αστικοποίηση, ως γεωγραφική συγκέντρωση του κοινωνικού υπερπροϊόντος, σύμφωνα με τον Harvey, προκύπτει η δεύτερη θεματική ενότητα ανάλυσης, ο χώρος.

Ο χώρος σαν έννοια είναι πολυδιάστατη, υπάρχουν πολλοί τρόποι που μπορεί κανείς να σκεφτεί τον χώρο, και για την κοινωνική έρευνα η φύση του παραμένει μυστήριο. Στο Social Justice ο χώρος αποτελεί ένα από τα 4 θέματα-κλειδιά, και από την εισαγωγή ακόμα, γίνεται μια προσπάθεια να οριστεί η φύση του. Ο Harvey, προσεγγίζει τον χώρο μέσω της χωρικής διάστασης οικονομικών μηχανισμών του καπιταλισμού, βασιζόμενος στο έργο του Μαρξ, και συνοψίζει για την άποψη του περί αστικού:

« Η αστικότητα αφορά στη συγκέντρωση κάποιου πλεονάσματος (όπως κι αν αυτό προσδιοριστεί) σε κάποια εκδοχή πόλης. Η αστικότητα απαιτεί τη συνάρθρωση μιας επαρκώς εκτατικής χωρικής οικονομίας για τη διευκόλυνση της γεωγραφικής συγκέντρωσης του κοινωνικού πλεονάσματος (όπως και αν αυτό οριστεί). Οι αγορές δεν μπορούν επί παραδείγματι να λειτουργήσουν σε μια περιορισμένη βάση και απαιτούν μια αποτελεσματική οικονομική ολοκλήρωση στο χώρο. Εάν η αστικότητα, ως κοινωνική μορφή, πρόκειται να επιζήσει, τότε μια δημιουργική οικονομία πρέπει να δημιουργηθεί και να διατηρηθεί.»

(D.Harvey, 1973, 237-8)

Το φαινόμενο της αστικοποίησης έχει μια χωρική διάσταση που πρέπει να διερευνηθεί, χρησιμοποιώντας και το έργο του Lefebvre περί δημιουργημένου χώρου. Επίσης ο χώρος αποτελεί εργαλείο έκφρασης της αξίας με την οποία ανταλλάσσουμε τις ιδιοκτησίες. Όλα τα παραπάνω θα εξεταστούν, αφού πρώτα οριστεί το θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης της θεματικής του χώρου.

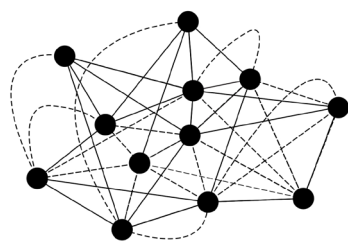
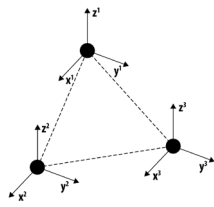
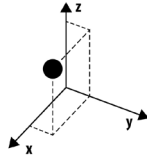
Α.Θεωρίες για τον χώρο

Η θεωρητική ανάλυση ξεκινά με την επιθυμία του Harvey, να γεφυρώσει το κενό ανάμεσα στην κοινωνιολογική φαντασία και την «χωρική διαίσθηση». Η χωρική συνειδητότητα είναι δικός του όρος, και πρόκειται για μια έννοια που βασίζει την μεθοδολογία της στην διαίσθηση. Το άτομο που κατέχει την «γεωγραφική φαντασία» ή την «χωρική συνειδητότητα», αναγνωρίζει τον ρόλο του τόπου και του χώρου σε σχέση με την βιογραφία του, μέσα από αυτήν την έννοια. Μπορεί να συσχετιστεί με τους γύρω του χώρους, κοντινούς ή και όχι. Μπορεί να αντιληφθεί πως ο χώρος επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων και οργανισμών εξαιτίας του διαχωρισμού τους, να αντιληφθεί την σχέση του με την δική του γειτονιά, την διπλανή, την σχέση γεγονότων που συμβαίνουν αλλού αλλά τον επηρεάζουν. Η ορολογία της «γεωγραφικής φαντασίας» αποτέλεσε μανιφέστο για πολλούς τομείς, κυρίως για αρχιτέκτονες, αστικούς σχεδιαστές, γεωγράφους, καλλιτέχνες κλπ.

Σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο Ernst Cassirer, μπορούμε να διαχωρίσουμε τον χώρο σε τρεις κατηγορίες. Τον οργανικό χώρο, τον αντιληπτικό και τον συμβολικό². Ο Harvey χρησιμοποιεί αυτή

την αναφορά για να προσεγγίσει την έννοια του κοινωνικού χώρου, τον οποίο σε πρώτη φάση ορίζει ως κοινό τόπο των μαζικών προτύπων και των ατομικών εικόνων, δηλαδή σε αναλογία με την θεωρία του Cassirer, ως αντιληπτικό με στοιχεία κουλτούρας και κοινωνικών προτύπων. Ο τριπλός διαχωρισμός του Harvey, περί χώρου, κάνει λόγο για απόλυτο, σχετικό και σχεσιακό χώρο.

³ Η ανάλυση, και κατανόηση του περιέχει στοιχεία φιλοσοφικής έρευνας, για αυτό το λόγο θα γίνει μόνο μια σύντομη αναφορά στο τι συνιστά αυτές τις τρεις κατηγορίες.

- Ο απόλυτος χώρος, ο χώρος του Νεύτωνα και του Καρτέσιου, είναι σταθερός και μέσα στο πλαίσιο του καταγράφουμε ή/και σχεδιάζουμε γεγονότα.

«Συνήθως αναπαρίσταται ως ένα προϋπάρχον και αμετακίνητο πλέγμα που επιδέχεται κανονικοποιημένη μέτρηση και είναι ανοικτό σε υπολογισμό [...] στον κόσμο του απόλυτου χώρου μπορούν να εξοβελιστούν όλες οι αβεβαιότητες και αμφισημίες και μπορούν ανεμπόδιστα να ευδοκιμήσουν οι ανθρώπινοι υπολογισμοί».

(Harvey, 2005: 23)

Ο απόλυτος χώρος είναι «ο χώρος της ύλης, της τοπογραφικής χαρτογράφησης και των πρακτικών της μηχανικής» και παραδείγματα του απόλυτου χώρου είναι τα σχέδια πόλεων, οι περιφέρειες, τα κτίρια, οι δρόμοι κ.λπ.

- Η σχετική διάσταση του χώρου έχει να κάνει με τις μη ευκλείδειες γεωμετρίες και με το έργο του Αϊνστάιν (Einstein). Ο χώρος εδώ είναι σχετικός πρώτο γιατί υπάρχουν πολλαπλές γεωμετρίες που μπορεί κάποιος να λάβει υπόψη του καθεύτερον γιατί το χωρικό πλαίσιο εξαρτάται από εκείνο προς το οποίο σχετίζεται αλλά και από το πλαίσιο αναφοράς του παρατηρητή. Ο Χάρβεϊ αναφέρει ότι :

«μπορούμε να φτιάξουμε εντελώς διαφορετικούς χάρτες σχετικών τοποθεσιών διαφοροποιώντας το αν οι αποστάσεις θα μετριοούνται με όρους κόστους, χρόνου, διαχωρισμού μέσω μεταφοράς (αυτοκίνητο, ποδήλατο ή σκέιτμπορντ) ή μπορούμε να διαταράξουμε τις χωρικές συνέχειες εξετάζοντας δίκτυα, τοπολογικές σχέσεις (η ιδανική διαδρομή ενός ταχυδρόμου) κ.λπ.».

(Harvey, 2005,23)

- Η σχεσιακή διάσταση του χώρου έχει συνδεθεί με τον Λάιμπνιτς, ο οποίος αρνείται την απόλυτη Νευτώνεια λογική για το χώρο. Η σχεσιακή άποψη θεμελιώνεται πάνω στη παραδοχή ότι ο χώρος δεν υπάρχει έξω από τις διαδικασίες που τον ορίζουν ή, από την άλλη πλευρά, οι διαδικασίες κάθε φορά ορίζουν το δικό τους χωρικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνουν. «Ενα γεγονός ή πράγμα σε ένα σημείο στο χώρο δεν μπορεί να γίνει κατανοητό προσφεύγοντας μόνο σε ό,τι υπάρχει στο σημείο αυτό. Εξαρτάται από τα πάντα που συμβαίνουν γύρω του»

(Harvey, 2005: 24-5)

Η ανάλυση του σχεσιακού χώρου, φαίνεται να έχει κάποια μεθοδολογικά ζητήματα τα οποία ο Harvey προσπαθεί να επιλύσει δημιουργώντας μια αμφίδρομη διαδικασία μεταξύ των δομών και υποδομών (που εκφράζουν τον απόλυτο και σχετικό χώρο) και των υπερδομών που εξηγήσαμε και παραπάνω. Οι δομές (θεσμοί, αγορά, νόμοι, επιχειρήσεις) και οι υποδομές (δρόμοι, κατασκευές κλπ.) δημιουργούν τις υπερδομές μιας κοινωνίας, οι οποίες με την σειρά τους, μπορούν να ρυθμίζουν τις πρώτες. Με αυτόν τον τρόπο δουλεύει κυρίαρχα ο σχεσιακός χώρος. Στο S.J. αυτό ερμηνεύεται και με πιο απλοϊκό τρόπο . εξετάζονται οι χωρικές μορφές με σταθερό παρονομαστή τις κοινωνικές διαδικασίες ή το αντίστροφο (όπου γενικεύοντας, οι χωρικές μορφές συνοψίζουν τον απόλυτο και σχετικό χώρο και οι κοινωνικές διαδικασίες τον σχεσιακό).

Η οπτική του Harvey για τον τριπλά διαχωρισμένο χώρο, σημειώνουμε πως είχε αναφορά στο έργο του Lefebvre, με την τριμερή διαλεκτική για τον χώρο, που τον χωρίζει σε : υλικό χώρο,

αναπαραστάσεις του χώρου και χώρους αναπαράστασης. Μέσα από αυτή την διαλεκτική ο Harvey συντάσσει το «πλέγμα χωρικών πρακτικών» .

Ενας άλλος διαχωρισμός του χώρου σε κατηγορίες, λίγο πιο πρακτικός, είναι εκείνος του δημιουργημένου και αποτελεσματικού, που πρώτος εξέφρασε ο Lefebvre, και είναι άμεσα συνδεδεμένος με την αστικοποίηση και την εμφάνιση της βιομηχανικής πόλης. Στην προβιομηχανική κοινωνία, εξαιτίας των φυσικών χωρικών διαφοροποιήσεων και της πρόσβασης σε αυτούς, δημιουργήθηκε ο αποτελεσματικός χώρος από τον οικολογικό διαχωρισμό, μέσω κανονισμών για την ροή των αγαθών υπηρεσιών κλπ. Η περιφερειακή και τοπική ζωή όριζαν τον χώρο μέσω λεπτών συμβιωτικών ενδοσχέσεων των κοινωνικών δραστηριοτήτων και της οργανικής φύσης. Η βιομηχανοποίηση το άλλαξε αυτό. Η αστικοποίηση της υπαίθρου υπονοεί την εξάλειψη περιφερειακών τρόπων ζωής μέσω των δυνάμεων της αγοράς. Οι παλλόμενοι τρόποι ζωής που διέφεραν ανά γεωγραφικές περιοχές τώρα διατηρούνται μόνο για τουριστικούς σκοπούς. Σύμφωνα με τον Μαρξ, ο δημιουργημένος χώρος κυριαρχεί στον αποτελεσματικό σαν αποτέλεσμα της μεταβαλλόμενης οργανικής σύνθεσης της πρωτεύουσας.

Είναι προφανές πως ο αποτελεσματικός χώρος είναι εκείνος που εκλείπει και που διαρκώς, μέσω των μηχανισμών του μητροπολιτικού καπιταλισμού, φαίνεται να κυριαρχείται από τον δημιουργημένο. Η ανησυχία εκφράζεται στο ότι ο χώρος έχει πάψει να αντανakλά τις κοινωνικές διαδικασίες, και έχει ξεκινήσει (από την αρχή της βιομηχανοποίησης) να τις δημιουργεί. Η να δημιουργείται από αυτές. Το ζήτημα που προκύπτει είναι υπό ποιους όρους, ποιον έλεγχο και με ποιον στόχο.

Παρατηρούμε, πως ακόμη και η θεωρητική προσέγγιση του

χώρου, είτε σαν έννοια από μόνη της είτε ενυπάρχουσα στο φαινόμενο της αστικοποίησης, εμπεριέχει τάσεις που προκαλούν ανισότητες. Για αυτό, ο Harvey αναζητά τον σχεσιακό χώρο, «υπεν-θυμίζοντας» στους αναλυτές πως για να εξηγήσουμε τον χώρο δεν πρέπει να ξεχνάμε τον κοινωνικό παράγοντα, αλλά πρέπει να μεριμνούμε για την δίκαιη μεταχείριση όλων ως προς τον χώρο. Ο δημιουργημένος χώρος, στο κομμάτι του αστικού, είναι άμεσα συνδεδεμένος με την χρήση της γης και τους μηχανισμούς που ορίζουν την αξία της, ως χρήσης ή ανταλλαγής, και είναι ένας ξεκάθαρος τρόπος παραγωγής ανισοτήτων. Θα αναζητήσουμε, λοιπόν την μέθοδο με την οποία η γη παίρνει αξία, πως ανταλλάσσεται η αξία αυτή, και πως όλη αυτή η διαδικασία καταλήγει σε ανισότητες, εκφρασμένες χωρικά ή μη.

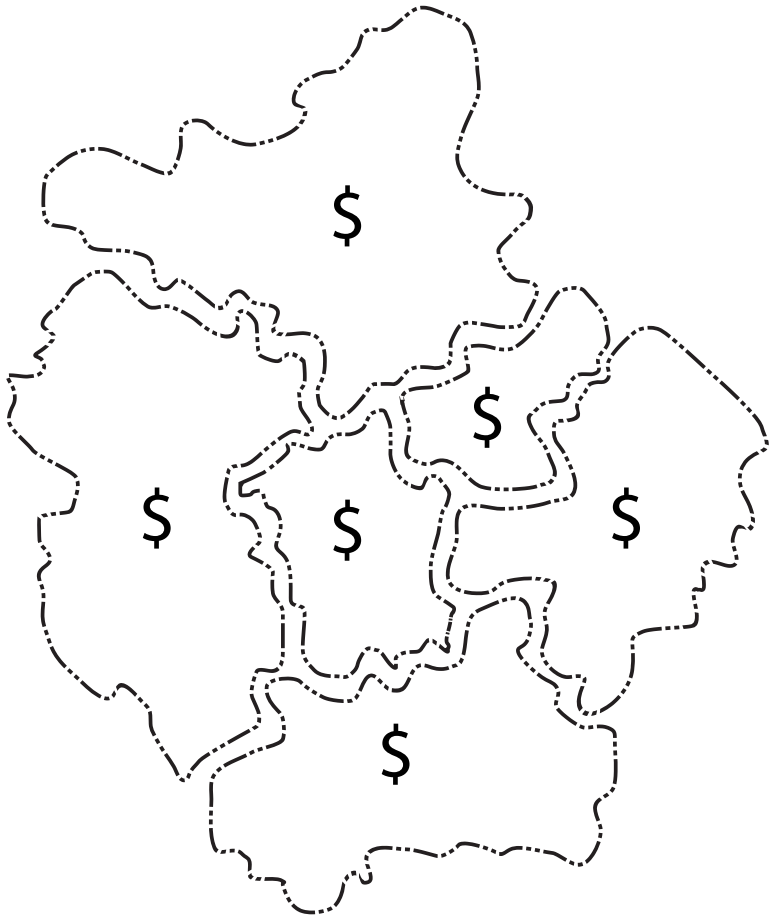
B. Η γη ως ανταλλάξιμο αγαθό (ή «για ένα κομμάτι γης»)

«Η πόλη και η πραγματικότητα της πόλης, προκύπτουν από την αξία της χρήσης. Η ανταλλακτική αξία, η γενίκευση του εμπορεύματος μέσω της εκβιομηχάνισης τείνουν να καταστρέψουν, υποτάσσοντας την, την πόλη και την πραγματικότητα της.»

Lefebvre, «Το δικαίωμα στην πόλη»,

Η αξία της χρήσης έναντι της αξίας της ανταλλαγής, ή το έργο έναντι του προϊόντος, είναι έννοιες που είχαν σχολιασθεί πριν από το *Social Justice and the City* από τον Μαρξ, και τον Lefebvre. Ο τελευταίος, όριζε την αξία της χρήσης ως έργο, και υποστήριζε πως η πόλη πρέπει να παράγεται από τους κατοίκους της, και όχι από τα κερδοσκοπικά συμφέροντα που την καθιστούν προϊόν.

Το θέμα της σύγκρουσης των δύο αυτών αξιών έχει σχολιασθεί από πολλούς έκτοτε, και ο Harvey θεωρεί πως το θέμα έγκειται τελικά στον συνδυασμό και την συσχέτιση της αξίας χρήσης και ανταλλαγής που καθορίζουν τις τελικές αξίες της γης. Ένα ζήτημα που προκύπτει, σε ότι αφορά την γη, είναι εκείνο του χρόνου, δηλαδή την μακροπρόθεσμη αξιοποίηση της κατοχής γης, αντί για την άμεση χρήση της. Οι ιδιοκτήτες γης, στην καπιταλιστική οικονομία, έχουν διπλό ενδιαφέρον για την χρήση γης, σαν ιδιοκτησία τωρινής και μελλοντικής χρήσης και σαν δυνατότητα ανταλλαγής πραγματικής ανταλλακτικής αξίας (χρήμα) τώρα ή και στο μέλλον. Αυτό προφανώς καθιστά την γη ως ανταλλάξιμο αγαθό παρά σαν κάτι που παίρνει αξία μέσω της χρήσης, αλλά πριν σχολιαστεί το τι ανισότητες παράγει αυτό το φαινόμενο,

πρέπει να εξεταστεί με ποιον τρόπο η γη αποκτά την αξία της, και ποιοι μηχανισμοί το αποφασίζουν αυτό.

Αυτούς τους μηχανισμούς, θα τους προσεγγίσουμε αρχικά παρουσιάζοντας την δριμύτατη κριτική του Harvey στα κλασσικά μοντέλα αστικής χρήσης της γης του von Thunen, και έπειτα αναπτύσσοντας την λογική του ενοικίου ως αξίας ανταλλαγής της γης, καταλήγοντας στις αδικίες που αυτοί οι μηχανισμοί παράγουν στην κοινωνία.

Ο von Thunen ήταν γερμανός οικονομολόγος, που διαδέχθηκε τους A.Smith, D.Richardo και K.Marx, στην παρουσίαση ενός οικονομικού μοντέλου γαιοπροσόδου το 1826.⁴ Το υπόδειγμα του γερμανού οικονομολόγου Johan Heinrich von Thunen προσπαθεί να ερμηνεύσει τον μηχανισμό κατανομής της αγροτικής παραγωγής γύρω από ένα αστικό κέντρο. Εξηγεί πως θα έπρεπε να ήταν κατανεμημένες οι χρήσεις γης σε έναν ιδεατό κόσμο. Με άλλα λόγια, περιγράφει την σχέση ανάμεσα στη γεωγραφική θέση, και την χρήση γης (Χατζημιχάλης – Σκορδίλη , 2002). Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι η συγκεκριμένη μελέτη στηρίζεται σε ορισμένες δεσμευτικές υποθέσεις, οι οποίες είναι οι εξής :

- Απομονωμένη πόλη σε επίπεδη περιφέρεια
- Προϊόντα που πωλούνται σε ειδικό σημείο αγοράς
- Ίση γονιμότητα της γης
- Ίση παραγωγή προϊόντος
- δεδομένες τιμές στην πάροδο του χρόνου και ανά περιοχή
- ελεύθερη είσοδος νέων παραγωγών στην γεωργική αγορά
- μεταφορά αποκλειστικά στην ευθύνη των παραγωγών
- μεταφορικό κόστος ανάλογα με την απόσταση και το βάρος
- εκτάσεις ίδιου μεγέθους

Μέσα από τους μαθηματικούς τύπους υπολογισμού του κέρδους, που δεν θα παραθέσουμε, προκύπτει ότι η μόνη μεταβλητή που καθορίζει την Γαιοπρόσοδο σε κάθε απόσταση είναι η απόσταση από το σημείο παραγωγής στο σημείο πώλησης. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η απόσταση τόσο αυξάνεται και το κόστος μεταφοράς, άρα μειώνεται και το ενοίκιο που θα πληρώσει ο παραγωγός στον κάτοχο της γης.

Είναι προφανές πως η μελέτη αυτή στηρίχθηκε σε πολλές παραδοχές και δεσμεύσεις, και παρήγαγε ένα γενικό συμπέρασμα και μια τάση ανάπτυξης της έννοιας της γαιοπροσόδου. Το ελαφρυντικό είναι πως θα ήταν αδύνατον να είχε προβλέψει ο von Thunen όλες τις τεχνολογικές ανακαλύψεις, αλλά οι παραλείψεις αυτές δεν αποτελούν την μόνη κριτική.

Τα κλασικά μοντέλα χρήσης γης στην πόλη στηρίχθηκαν στα αναλυτικά θεμέλια που έθεσε ο von Thunen. Ο Harvey, ισχυρίζεται πως για να μειωθεί η αστική ανισότητα θα πρέπει «η θεωρία von Thunen για την αγορά της αστικής γης κρίνεται αναληθής». Η θεωρία αυτή περιείχε ένα κεντρικό μηχανισμό-την ανταγωνιστική προσφορά για την χρήση της γης- και ο Harvey υποστηρίζει, με σαφήνεια, πως θα πρέπει να «εξαλείψουμε» αυτό το μηχανισμό αν θέλουμε να αντιμετωπίσουμε την κρίση της αστικής ανισότητας.⁵ « Τα αστικά μοντέλα χρήσης γης του von Thunen πρέπει να κριθούν ως ειδικές περιπτώσεις που εφαρμόζονται υπό πολύ περιορισμένες συνθήκες. Κερδίζουν την αξιοπιστία τους, παρόλα αυτά από μια φαινομενικά εμπειρική σχέση που είναι στην πραγματικότητα βασισμένη στην κεντρικότητα.»

Η ανισότητα προκύπτει από την δυνατότητα που έχουν οι άνθρωποι, ανά οικονομική τάξη να διεκδικήσουν, μέσω ανταγωνισμού και δημοπρασίας το κομμάτι γης που επιθυμούν να αποκτήσουν. Τα αστικά μοντέλα χρήσης γης θέτουν την τιμή κοντά στο κέντρο, και κοντά στην εργασία υψηλότερα (στην θεωρία υπάρχει μόνο ένα κέντρο εργασίας). Αν συλλογιστούμε την οικιστική επιλογή ανάμεσα σε δύο ομάδες πληθυσμού, μία ευκατάστατη και μια φτωχή, όπως υπέδειξε ο Harvey, μπορούμε να προβλέψουμε σε ποια περιοχή θα κατοικήσει ο καθένας. Η φτωχή ομάδα θα προτιμήσει ένα κομμάτι γης, κοντά στο κέντρο, καθώς δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να ξοδεύει στις μεταφορές, και έτσι η ικανότητα πλειοδοτήσης εκλείνει ραγδαία από την απόσταση από την τοποθεσία εργασίας. Η πλούσια ομάδα, από την άλλη, μένει ανεπηρέαστη, ως προς την ικανότητα της να πλειοδοτεί, από το κόστος των μεταφορών. Όταν αυτές οι δύο ομάδες έρχονται σε ανταγωνισμό, βλέπουμε την φτωχή ομάδα, να αναγκάζεται να διαμείνει στο κέντρο της πόλης, και την πλούσια έξω από αυτήν (όπως περιέγραψε και ο Engels). Αυτό, σημαίνει πως οι μη έχοντες πληρώνουν υψηλά ενοίκια και συνήθως παράγει μια κατάσταση συνωστισμού, δηλαδή πολλά άτομα να μένουν σε πολύ μικρό χώρο. Με αυτό τον συνοπτικό τρόπο μπορούμε να εξηγήσουμε μια από τις αιτίες της προαστικοποίησης και κυρίως να εντοπίσουμε τον μηχανισμό που παράγει την γκετοποίηση.⁶

Το ενοίκιο εμφανίζεται εδώ ως μερίδιο ανταλλακτικής αξίας. Αν υποθέσουμε πως το ενοίκιο καθορίζει την χρήση, τότε οι ανταλλακτικές αξίες κυριαρχούν της αξίας χρήσης, μέσω της δημιουργίας νέων συνθηκών που τα άτομα θα πρέπει να ακολουθήσουν για να επιβιώσουν στην κοινωνία. Αυτές οι συνθήκες είναι σχετικές, όχι μόνο στις καταλυτικές στιγμές που παίρνονται οι αποφάσεις για την γη και την ιδιοκτησία ως αγαθά, αλλά και όταν δημιουργούν πιέσεις μέσω της συνεχούς κατοχής των υπεραξιών που παράγει η γη.

«Η καπιταλιστική οικονομία της συναλλαγματικής αγοράς διεισδύει σε κάθε άποψη της κοινωνικής και ιδιωτικής ζωής, και ασκεί έναν σχεδόν τυραννικό έλεγχο στο σύστημα υποστήριξης της ζωής, στο οποίο είναι ενσωματωμένες οι χρήσεις της γης.»

D.Harvey, 1973, 19

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον το πόσο επίκαιρη είναι η κριτική στις θεωρίες εκείνες που παρήγαγαν τα μοντέλα κατοχής της γης, ειδικά σε μία εποχή που βλέπουμε να αναγεννιούνται. Αυτό που πρέπει να γίνει είναι, να αλλάξει ο τρόπος που «μετράμε» την γη, να εξαλειφτούν αυτά τα μοντέλα, και μαζί τους να εξαλειφτούν και τέτοιες θεωρίες, ώστε να μην αναπαραχθούν, να κριθούν ως έρευνες μιας άλλης εποχής αντί για βάση σύγχρονων στρατηγικών, και να δημιουργηθούν νέες, εξυπηρετώντας τα σωστά, για αλλαγή, συμφέροντα. Ενα πρώτο βήμα θα ήταν η ατομική προσπάθεια, κατανόησης του μεγέθους του ζητήματος, η κοινωνική, δηλαδή συνείδηση.

Υποσημειώσεις κεφαλαίου

1. «Η κοινωνιολογική φαντασία είναι κάτι, που δίνει την δυνατότητα στον κάτοχο της, να αντιληφθεί την μεγαλύτερη ιστορική σκηνή (...) ο πρώτος καρπός αυτής της φαντασίας είναι η ιδέα ότι το άτομο μπορεί να αντιληφθεί την ίδια του την εμπειρία και να υπολογίσει την δική του μοίρα, μόνο τοποθετώντας τον εαυτό του χρονικά στην περίοδο που εντοπίζεται, ότι μπορεί να γνωρίζει τις δικές του επιλογές στην ζωή μόνο γνωρίζοντας και εκείνες όλων των ατόμων στις δικές του συνθήκες (..) η κοινωνιολογική φαντασία μας δίνει την δυνατότητα να υπολογίσουμε την ιστορία και την βιογραφία και τις σχέσεις μεταξύ τους σε μία κοινωνία», Mills (1959)
2. Οπου: Οργανικός χώρος είναι ο βιολογικά αποφασισμένος, αυτός που προκύπτει από ενστικτώδη χωρική τοποθέτηση. Αντιληπτικός χώρος εκείνος που εμπεριέχει την σύνθεση όλων των αισθήσεων (οπτική, ακουστική, κινητική, κλπ), δημιουργεί ένα στιγμιαίο σχήμα εντύπωσης και αποτυπώνεται στη μνήμη. Εδώ τίθεται το ερώτημα εάν η μνήμη και η εφαρμογή των αισθήσεων επηρεάζεται από την κουλτούρα. Συμβολικός χώρος, είναι η εμπειρία του χώρου μέσα από την ερμηνεία συμβολικών αναπαραστάσεων χωρίς χωρική διάσταση.
3. Πηγή: ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ, Νο 17, 2010, 33-47, «Ο ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΣΧΕΣΗ:ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ», Βασίλης Αυδίκος
4. Ο Μαρξ, προκειμένου να καθορίσει την έννοια της προσόδου, παραπέμπει στον ορισμό που έδωσε ο Richardo: «Πρόσοδος είναι πάντα η διαφορά ανάμεσα στα προϊόντα που παίρνονται από τη χρησιμοποίηση δύο ίσων ποσών κεφαλαίου και εργασίας». (σελ. 807). Η διαφορά του κέρδους σε ένα γόνιμο χωράφι και σε ένα άγονο, ενώ χρησιμοποιήθηκε το ίδιο κεφάλαιο ονομάζεται πρόσοδος. Κι επειδή μιλάμε για γη, λέγεται γαιοπρόσοδος και παίζει το βασικότερο ρόλο στην τιμή της ενοικίασης των χωραφιών. Το ίδιο, σε σύγχρονη μετάφραση συμβαίνει και με τα οικόπεδα.
5. Tom Slatter, 2013
6. D.Harvey, 1973,134-5

Κεφάλαιο 3

Οικονομική ισχύς - Εισόδημα

Από τον δεύτερο ορισμό που δόθηκε στην αστικοποίηση, εκείνο της συσχέτισης τρόπων οικονομικής ολοκλήρωσης και κοινωνικής οργάνωσης, προκύπτει η ανάλυση της τρίτης θεματικής ενότητας που εξετάζουμε, του εισοδήματος. Αυτή η θεματική επιχειρεί να εξηγήσει τον οικονομικό μηχανισμό του εισοδήματος, με ποιον τρόπο διανέμεται και γιατί είναι απαραίτητη μια αναδιανομή, πως αυτό παράγει ανισότητες και τέλος ποιες είναι οι χωρικές εκφάνσεις αυτού του φαινομένου.

Η εις βάθος ανάλυση οικονομικών μηχανισμών, απαιτεί βαθιά έρευνα, γνώση οικονομικών επιστημών και στην παρούσα ερευνητική εργασία κρίνεται ως μη απαραίτητη. Αυτό που θα μας είναι χρήσιμο, από τις διαδικασίες οικονομικών μηχανισμών και την ανάλυση τους, είναι το υπόβαθρο για να εξηγήσουμε κάποια φαινόμενα μέσα στις πόλεις, που εκφράζουν τις κοινωνικές ανισότητες. Έτσι, μας ενδιαφέρει περισσότερο να αναζητήσουμε πως η αναδιανομή προκαλεί την χωρική πόλωση, παρά η ανάλυση του εισοδήματος με οικονομοτεχνικούς όρους. Εκεί ίσως να ήταν βοηθητικά και κάποια παραδείγματα πόλωσης, σε παγκόσμιο ή τοπικό επίπεδο.

Για να ξεκινήσουμε την ανάλυση του εισοδήματος, ας δώσουμε έναν ορισμό, αυτόν που χρησιμοποιεί και ο Harvey :

«Καμία έννοια του εισοδήματος δεν μπορεί να είναι πραγματικά δίκαιη, που να σταματήσει κάθε είδους περιεκτικούς ορισμούς, οι οποίοι εναγκαλίζονται όλες εκείνες τις αποδείξεις που αυξάνουν τον έλεγχο ενός ατόμου πάνω στη χρήση των σπάνιων πόρων μιας κοινωνίας- με άλλα λόγια την επαύξηση του δικτύου

της οικονομικής του δύναμης ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία. .. Ως εκ τούτου, το εισόδημα είναι το αλγεβρικό σύνολο των : 1. Ανταλλακτική αξία των δικαιωμάτων που ασκείται στην κατανάλωση και 2. Αλλαγή στην αξία δικαιωμάτων ιδιοκτησίας από την αρχή μέχρι το τέλος της περιόδου που μετράμε.»¹

Από αυτόν τον ορισμό γίνεται εμφανές πως στο μηχανισμό του εισοδήματος εμπεριέχεται και η αλλαγή του. Η αύξηση ή μείωση του. Ας δούμε λοιπόν με ποιον τρόπο αλλάζει το εισόδημα μέσω κάποιων χαρακτηριστικών του. Τρία στοιχεία που καθορίζουν και αλλάζουν το εισόδημα είναι: (α) η ταχύτητα ενσωμάτωσης (πόσο γρήγορα μπορούν οι μηχανισμοί να ενταχθούν στην κάθε κοινωνική ομάδα) (β) τα κόστη μεταφοράς(σε συγκοινωνίες, συνήθως από τοποθεσία κατοικίας σε εκείνη της εργασίας) και (γ) εξωτερικές επιρροές(που μπορεί να περιλαμβάνει ιδιωτική ή δημόσια δραστηριότητα, μόλυνση του περιβάλλοντος, και άλλες παραμέτρους που προκαλούν ζημία ή κέρδος ανάλογα με το αν επηρεάζουν τον παραγωγό ή τον καταναλωτή).

Η «αλλαγή του εισοδήματος» είναι μια έννοια που χρησιμοποιεί ο Harvey², για να καλύψει ερευνητικά όλες τις πιθανότητες αύξησης ιδιοκτησίας, που δεν εξετάζεται αν προκύπτουν με πρόσθεση περισσότερης ιδιοκτησία ή με ανατίμηση της παλαιότερης. Από την παραπάνω αναφορά στην αλλαγή του εισοδήματος, παρατηρούμε πως αυτή συμβαίνει εξαιτίας χωρικών και κοινωνικών διαδικασιών, όπως για παράδειγμα την τοποθεσία της κατοικίας ή την καλή σύνδεση των μεταφορών. Θεωρούμε πως αυτή η σχέση είναι αμφίδρομη, όπως θα προσπαθήσουμε να υποδείξουμε και παρακάτω.

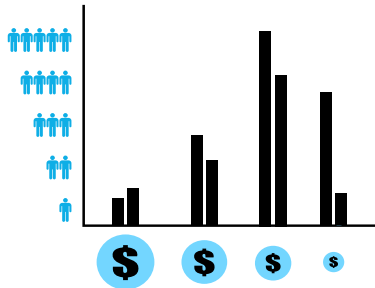
Η διανομή του εισοδήματος, ως ένα μετρημένο κόστος που ανταλλάσσεται με την εργασία που προσφέρει το άτομο, προκαλεί ανισότητες που είναι αδιαμφισβήτητα αποδεκτές. Δηλαδή με έναν τρόπο, εκείνος που εργάζεται και αντί για αυτή

την εργασία παίρνει ένα μεγάλο χρηματικό ποσό σε σχέση με κάποιον άλλο που ανταλλάσει την εργασία του με μικρό αντίτιμο, έχουν μια διαφορά ιδιοκτησίας και πλούτου, που μόνο με το σύστημα της διανομής θα συνεχίσει να αναπαράγεται. Γι'αυτό το λόγο, προς μια δικαιότερη διανομή, υπάρχει η αναδιανομή του εισοδήματος, που περιγράφει όπως είδαμε και παραπάνω μια ταξικώς διαμορφωμένη κοινωνία, που μέσω αυτού του μηχανισμού προσπαθεί να μειώσει τις διαφορές. Η αναδιανομή λειτουργεί δεσμεύοντας κάποιο ποσό από τα μεγαλύτερα εισοδήματα και διοχετεύοντας το σε υπηρεσίες, κοινωνικές παροχές, για να καλυφθούν οι ανάγκες εκείνων που μόνο με το δικό τους εισόδημα δεν μπορούν να τις καλύψουν. Το θέμα που προκύπτει όμως, είναι το ποιος αποφασίζει τι ποσοστό από το εισόδημα θα δεσμευθεί και κυρίως που θα διοχετευθεί. Συνήθως, οι κρυφοί μηχανισμοί της αναδιανομής, προς μια δίκαια κατανομή, προκαλούν ανισότητες ή εντείνουν τις ήδη υπάρχουσες.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ίσως είναι η άνθηση των αυτοκινητοβιομηχανιών στην Αμερική, μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Τα οδικά έργα, στα οποία διοχετεύθηκε μεγάλο μέρος του υπερπροϊόντος, ουσιαστικά κατέστησαν απαραίτητο το αυτοκίνητο, και την μετακίνηση σε μεγάλες αποστάσεις, για αύξηση ευκαιριών σε εργασία και στον πλούτο, και αυτό συμμετείχε με την σειρά του στην διαμόρφωση αυτού που ονομάζουμε «Αμερικάνικο Ονειρο». Τελικά όμως, όπως είναι επόμενο, οι φτωχότερες τάξεις δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τους υπερμεγέθεις αυτοκινητόδρομους, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται μόνο από τις ανώτερες τάξεις. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε την περίπτωση του Ντιτρόιτ, της άλλοτε πρωτεύουσας της αυτοκινητοβιομηχανίας, και των ευκαιριών (ειδικά για τους μαύρους, που είχαν υποστεί φυλετικές διακρίσεις, και είχαν όρεξη για δουλειά), και την κατάρρευση και πτώχευση του από το 2008.³

Σε μία έρευνα που διεξήχθη το 2007 στο Μετσόβιο⁵, μπορεί κανείς να δει το ποσοτικό αποτέλεσμα της πώλωσης στην πρωτεύουσα, και τους παράγοντες που φαίνεται να το επηρεάζουν περισσότερο.

Ως αφετηριακό στοιχείο διερεύνησης χρησιμοποιήθηκε το εισόδημα γιατί : «αποτελεί το κύριο κριτήριο / δείκτη κοινωνικής διαφοροποίησης, κατανομής του πληθυσμού σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα. Κι αυτό γιατί συνδέεται άμεσα με το επίπεδο ευημερίας, με τη δυνατότητα κάλυψης των αναγκών πρόσβασης του πληθυσμού σε υπηρεσίες: υγείας, παιδείας κλπ.»

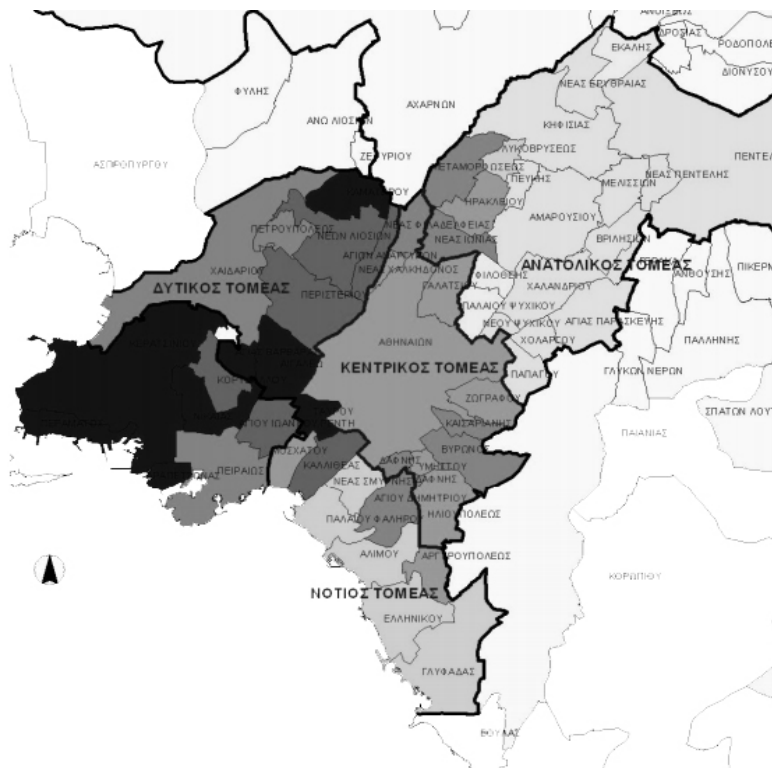
Μετρήθηκε, λοιπόν σε πρώτη φάση το εισόδημα, των κατοίκων των Ο.Τ.Α. του Λεκανοπεδίου, μέσα από τα στοιχεία φορολόγησης (που σημαίνει ότι υπάρχουν και αποκλίσεις) και ο πληθυσμός ομαδοποιήθηκε ανάλογα με τα οικονομικά μεγέθη. Διαχωρίστηκε σε τέσσερις(4) κατηγορίες : τα υψηλά εισοδήματα, τα μεσαία, τα μεσαία -χαμηλά και τα χαμηλά. Το μεγαλύτερο ποσοστό είχαν τα μεσαία και μεσαία -χαμηλά στρώματα (που όμως λίγο διαφέρουν από τα χαμηλά), ενώ το μικρότερο ποσοστό είχαν τα υψηλά⁶. Στην προσπάθεια να εντοπιστούν χωρικά οι προτιμήσεις κατοικίας, εντοπίστηκε το γνωστό φαινόμενο του δυτικού-ανατολικού διαχωρισμού.

Τα υψηλά στρώματα επιλέγουν περιοχές κατοίκησης με χαμηλό σ.δ., σε απόσταση από το κέντρο, με πλήθος πράσινων χώρων κλπ., ενώ τα μεσαία στρώματα με τα συγκριτικά χαμηλά εισοδήματα «επιλέγουν» την περιοχή του κέντρου. Τα πολύ χαμηλά στρώματα, όπως ήταν αναμενόμενο, κατοικούν στα δυτικά τμήματα της πόλης.

Σε μία δεύτερη φάση, στην οποία αναζητούνται οι κοινωνικές παράμετροι που κυρίαρχα επηρεάζουν το εισόδημα, και κατά συνέπεια την περιοχή κατοίκησης, προκύπτει πως το επίπεδο μόρφωσης είναι εκείνο που έχει την μεγαλύτερη συσχέτιση, ενώ η ανεργία και η παρουσία μεταναστών την χαμηλότερη.⁷

Με κριτήριο την μόρφωση, που φαίνεται να έχει την μεγαλύτερη συσχέτιση, έγινε χωρική ανάλυση των ομάδων ανά δήμο, που διαφαίνεται και πάλι ο διαχωρισμός των δυτικών και των ανατολικών περιοχών.

Η παραπάνω έρευνα, αν και περιεκτική και διεξοδική εμπεριέχει και κάποιες γενικεύσεις. Όπως σε όλες τις προσεγγίσεις ανάλυσης αυτού του είδους, παράγεται ένα γενικό συμπέρασμα για το όλον που προκύπτει από μετρήσεις που έχουν γίνει έπειτα από πολλές παραδοχές. Τίθεται εκεί ένα ζήτημα σχετικά με το πόσο αληθές είναι αυτό το συμπέρασμα όταν παραλείπει σημαντικές πτυχές του. Για παράδειγμα είναι λογικό εάν μετράμε τους φορολογημένους πτυχιούχους ΑΕΙ, που εργάζονται, να προκύπτει πως έχουν σχετικά υψηλό εισόδημα, αλλά οι περισσότεροι από αυτούς, ειδικά στα πλαίσια μιας οικονομικής κρίσης, εργάζονται με «αφανής» από την φορολογία αμοιβή, με αποτέλεσμα να παραλείπονται από τέτοιες έρευνες. Επίσης η συγκεκριμένη έρευνα διεξήχθη το 2001, πριν την κρίση και σίγουρα τα στοιχεία που δίνει δεν ανταποκρίνονται πλήρως στη σημερινή εικόνα της πρωτεύουσας. Για παράδειγμα φαίνεται η ομάδα με τα χαμηλότερα εισοδήματα,

σε επίπεδα φτώχειας να έχει μικρό πληθυσμιακό ποσοστό, κάτι το οποίο προφανώς άλλαξε με την οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008, καθώς το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε, ενώ ταυτόχρονα το ποσοστό πολύ μεγάλων εισοδημάτων μειώθηκε. Παρ' όλα αυτά οι ποσοτικές έρευνες δεν είναι κάτι άχρηστο, καθώς έστω και σε ένα βαθμό δίνουν μια εικόνα πραγματικής διάστασης

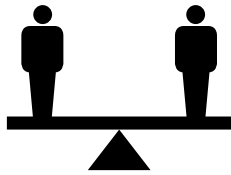
ενός προβλήματος (στην συγκεκριμένη περίπτωση της χωρικής πόλωσης).

Σε πρώτο επίπεδο, λοιπόν, επικυρώνεται η θεωρία περί πόλωσης που προκύπτει από την διαφορά εισοδήματος και δημιουργεί την σημερινή ταξική κοινωνία. Επίσης, γίνεται φανερό η δυνατότητα οικιστικής επιλογής, ως μοναδικό προτέρημα των υψηλών στρωμάτων το οποίο είναι και τελικά αυτό που παράγει τις ανισότητες. Η πόλωση, ο διαχωρισμός, η αποξένωση κοινωνικών ομάδων και η γκετοποίηση, φαίνεται να είναι εν τέλει καθαρά θέμα δυνατότητας επιλογών. Όπως είναι επόμενο, σε μία ταξικά διαμορφωμένη κοινωνία, οι φτωχότεροι δεν κρίνονται να επιλέξουν περιοχή κατοικίας, αλλά συγκεντρώνονται σε περιοχές που τους προσφέρουν τα χαμηλότερα κόστη μεταφοράς ή τις περισσότερες δυνατότητες εύρεσης εργασίας. Το πρώτο βήμα, λοιπόν, για να μπορούμε να μιλήσουμε για μια ισότιμη κοινωνία φαίνεται να είναι ο επαναπροσδιορισμός των δυνατοτήτων επιλογής. Για να επιτευχθεί η ισότιμη κοινωνία, για την οποία ο Harvey δεν κρύβει την προτίμηση του, πρέπει πρώτα να επανακαταληφθεί ο έλεγχος των μηχανισμών που παράγουν το εισόδημα, όπως και εκείνων που το αναδιανέμουν. Το δικαίωμα στην πόλη εδώ, παίρνει τη μορφή ελέγχου από τους κατοίκους μιας περισσότερο δίκαιης αναδιανομής, που θα είχε ως αποτέλεσμα ίσες δυνατότητες επιλογής, και θα παρήγαγε την «πόλη» ως έργο, όπως την φαντάστηκε ο Lefebvre.

Το ερώτημα είναι με ποιους τρόπους μπορεί πρακτικά αυτό να επιτευχθεί, και να μην θυμίζει σενάριο μιας ουτοπίας?

Υποσημειώσεις κεφαλαίου

1. Titmuss (1962, 34), μτφρ. από D. Harvey, 1973, 53
2. D. Harvey, 1973, 54
3. «Η κατάρρευση της αγοράς ακινήτων, προκάλεσε μαζικές κατασχέσεις, υψηλή ανεργία και μείωση των εσόδων-ο αφρικοαμερικανικός πληθυσμός ήταν αυτός ο οποίος είχε κυρίως εξωθηθεί στα δάνεια υψηλού ρίσκου(subprime) τα οποία έγιναν η θρυαλλίδα για το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης.» (...) «Την ίδια στιγμή που οι αρχές της πόλης διατείνονται ότι λεφτά δεν υπάρχουν, προγραμματίζονται έργα 286 εκατ. δολαρίων με δημόσια χρηματοδότηση για την κατασκευή νέου σταδίου για ομάδα χόκεϊ η οποία ανήκει στον μεγιστάνα ιδιοκτήτη, η προσωπική περιουσία του οποίου ανέρχεται σε 2,7 δισ. δολάρια.» (από άρθρο στην εφημερίδα «Η ΕΛΛΑΔΑ αύριο» 20/07/2013)
4. O'Loughlin & Friedrichw, 1996 κ.α., από Paul Κνοx, Θ. Μαλούτας, 2009, σελ. 494, Κοινωνικές Γεωγραφίες
5. Μ. Αγγελίδης, Β. Μανουσαρίδη, 2007, «Χωρική ανάπτυξη και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα στην 1η δεκαετία του 21ου αιώνα»
6. Α. υψηλά – 29.700–21.858, Β. μεσαία – 20.658-15.546, Γ. μεσαία χαμηλά – 14.933-13.009 και Δ. χαμηλά – 12.459-11.068
7. Αυτό επεξηγείται ως εξής. Τα άτομα με πτυχίο ΑΕΙ, συνήθως αποτελούν υψηλότερη εισοδηματικά ομάδα. Η ανεργία έχει μικρή συσχέτιση γιατί υπάρχουν βιοτεχνικές και βιομηχανικές ζώνες που δίνουν θέσεις εργασίας, άρα μικρό βαθμό συσχέτισης έχει και το επίπεδο μόρφωσης, μέσα από τη χειρωνακτική εργασία. Οι μετανάστες φαίνεται να μην επηρεάζουν το εισόδημα και την χωρική κατανομή του, όμως από μόνοι τους, συγκεντρωμένοι στο κέντρο, δημιουργούν ένα επακόλουθο φαινόμενο της πόλωσης, την γκετοποίηση, που εξετάσαμε και παραπάνω. (σελ.18)

Κεφάλαιο 4

Το Δικαίωμα (στην πόλη)

Στην δομή μιας πόλης, ειδικά μητροπολιτικού χαρακτήρα, ενυπάρχουν μηχανισμοί που παράγουν ανισότητες, όπως εξετάσαμε και παραπάνω. Για να υπάρχει το «αστικό» πρέπει να υπάρχει μια συγκεντρωμένη ομάδα πληθυσμού, η οποία θα παράγει συνεχώς το απαραίτητο κοινωνικό υπερπροϊόν. Οι μηχανισμοί αναδιανομής του εισοδήματος προκαλούν το φαινόμενο της χωρικής πόλωσης ομάδων διαφορετικής οικονομικής δυνατότητας. Η ανταλλαγή της γης μέσω πλειοδότησης, συχνά προκαλεί γκετοποίηση. Ολα αυτά εμπερικλείονται στο φαινόμενο της αποξένωσης του πολίτη, με αυτό που είναι δικό του, όπως σημειώνει και ο Harvey σε πρόσφατο συνέδριο γεωγραφίας.

Σε αυτά τα ζητήματα έρχεται να προστεθεί ίσως το πιο καιριο απ'όλα, ο αποπροσανατολισμός. Η ζοφερή εικόνα της γενικευμένης αθλιότητας συμπληρώνεται υποχρεωτικά με την εικόνα των «ικανοποιήσεων» που την αποκρύπτουν και γίνονται μέσα αποπλάνησης. Ο άνθρωπος εύκολα πείθεται από την σπουδαιότητα νέων πλασματικών αναγκών, και αυτός είναι ο πιο έξυπνος τρόπος να αποπροσανατολίζεται από τα ουσιαστικά ζητήματα.

Επειτα από την ανάλυση των ζητημάτων της πόλης, τίθεται πάντα το ερώτημα περί επίλυσης. Ποιες είναι οι δυνατότητες αλλαγής και ποια τα μέσα. Οι σύγχρονες πόλεις είναι δομημένες με τέτοιον τρόπο, που οι ανισότητες στις κοινωνικές ομάδες είναι σχεδόν αναπόφευκτες, και αν οι παρατηρήσεις που εξετάζουμε, το 6ο, παρουσιάζουν μια κατάσταση έντονου διαχωρισμού, μπορούμε να φανταστούμε διογκωμένη την κατάσταση αυτή σήμερα.

Mouvement
et
2°€
Mouvement
pouvoir
pouvoir

Όπως ήταν επόμενο, εκείνη την περίοδο των αναταραχών, υπήρξαν κάποιοι που αναζήτησαν μια δίκαιη πόλη σε αντίθεση με την μητρόπολη που αναδυόταν. Έκαναν λόγο για ένα πρόσθετο δικαίωμα, που είχαν οι πολίτες, ένα που εμπερικλείει όλα τα υπόλοιπα, το δικαίωμα στην πόλη.

A. Το όραμα του Λεφέβρ

Το 1967 ο Ανρί Λεφέβρ δημοσίευσε το 'Δικαίωμα στην πόλη: χώρος και πολιτική', ένα από τα σημαντικότερα κείμενα αστικού προβληματισμού του 20ου αιώνα, ένα ουμανιστικό μανιφέστο για τη σχέση ανθρώπου και πόλης. Το κείμενο υπήρξε αφετηρία κοινωνικών σκέψεων για τον χώρο, προκάλεσε την γέννηση μιας ομάδας ευαισθητοποιημένων μηχανικών, πολεοδόμων και κοινωνιολόγων και για κάποιους, συνδέεται και με τον Μάη του 68'. Ο Λεφέβρ πρώτος από όλους αναζήτησε μια «κοινωνία πόλης» και μίλησε για μια πόλη που θα παράγεται από τους κατοίκους (πόλη-έργο).

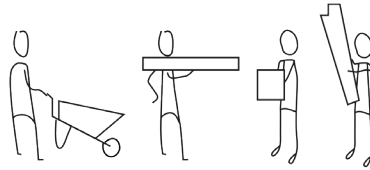
Ο Λεφέβρ μπορούσε να εντοπίσει τα προβλήματα μιας «γραφειοκρατικής κοινωνίας της κατευθυνόμενης κατανάλωσης» και να «διαβάσει» όλους τους δυσμούς της : φρίκη-ελπίδα, τάξη-αταξία, κανονικοποιητική ρουτίνα-απελευθερωτική γιορτή. Θεωρούσε πως οι δυσμοί αυτοί, γεννούν ένα μεγάλο πεδίο δυνατοτήτων για την πόλη. Σαν έχοντας προβλέψει τα προβλήματα των μελλοντικών πόλεων, μας παρουσιάζει ένα δικαίωμα που «εκδηλώνεται ως υπέρτατη μορφή των δικαιωμάτων» ,προϋπόθεση και σύνοψη ταυτόχρονα του νέου ουμανισμού. Την εποχή που το έγραφε, η Γαλλία είχε ήδη 3,5 εκατ. ξένους εργάτες οι οποίοι βρίσκονταν συγκεντρωμένοι κυρίως στα αστικά κέντρα και η πόλη του Παρισιού επεκτεινόταν συνεχώς, προκειμένου να στεγάσει το νέο αυτό εργατικό δυναμικό. Ο Λεφέβρ παρουσιάζει το Παρίσι σαν ένα αστικό τέρας, το οποίο απομυζά

τη Γαλλία. Γράφει συγκεκριμένα: «Υπάρχει στη Γαλλία μια τεράστια πρωτεύουσα πολύ μεγάλη για τη χώρα – το Παρίσι. Η πρωτεύουσα απορροφά τα πάντα, ανθρώπους, εγκεφάλους, περιουσίες, Είναι κέντρο γνώμης και απόφασης. Γύρω από το Παρίσι, απλώνονται δευτερεύοντες, ιεραρχημένοι χώροι – οι χώροι αυτοί εξουσιάζονται κι εκμεταλλεύονται το Παρίσι»

Αρχικά, ο γάλλος κοινωνιολόγος αναζητά τον νέο άνθρωπο, θεωρεί πως ο κλασικός ουμανισμός έχει πεθάνει και αναζητά έναν νέο, με τον άνθρωπο κοινωνίας πόλης. Η κοινωνία πόλη είναι ένας όρος που χρησιμοποιεί ο Λεφέβρ στην προσπάθεια να μην διαχωρίζεται η πόλη από την κοινωνία, αλλά να γίνουν αντιληπτές ως κάτι αλληλένδετο. Ο άνθρωπος της κοινωνίας πόλης περιγράφει το επαναστατικό υποκείμενο που μάλλον προκύπτει από την εργατική τάξη, διεκδικεί το δικαίωμα του ως πολίτης και δημιουργεί την πόλη με την προσωπική του φαντασία. Στον πολιτικό αγώνα του προλεταριάτου, ήταν που έβλεπε ο Λεφέβρ την δημιουργική προοπτική μιας τέτοιας κοινωνίας πόλης. «Στην εμβληματική επανάκτηση της πόλης από την εργατική τάξη στη σύντομη Παρισινή Κομμούνα το 1871, έβλεπε τούτη την επανασύσταση της πόλης έργο. Και στα γεγονότα του Μάη του 1968, με την επανεδιεκδίκηση της μετασχηματιστικής δύναμης της φαντασίας και της πολιτικής σημασίας της γιορτής που τούτα τα γεγονότα ανέδειξαν, βρήκε ο Λεφέβρ αργότερα ένα υπόδειγμα της άσκησης του δικαιώματος στην πόλη. Αλλωστε η δική του εμπνευσμένη διδασκαλία στην Ναντέρ, το πανεπιστήμιο κέντρο του παρισινού Μάη, συνέβαλε στην πυροδότηση της εξέγερσης, όπως του το αναγνώρισαν πριν από όλους, οι εξαιρετικά πολυάριθμοι φοιτητές του.»²

Για να κατανοήσουμε τι συνιστά το Δικαίωμα θα πρέπει να κάνουμε λόγο για μερικά σημαντικά στοιχεία του, τα οποία ριζοσπαστικά παρουσίασε ο Λεφέβρ.

- Το πρώτο είναι η πόλη ως έργο των κατοίκων της. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την πόλη ως προϊόν μηχανισμών και μεθοδευμένων στρατηγικών. Μια πόλη-προϊόν μοιάζει με τις σημερινές πόλεις μας, που παράγονται από δυνάμεις της αγοράς, τεχνικά τυποποιημένες και δεν είναι καθόλου δύσκολο να την φανταστούμε. Μια πόλη-έργο θα είχε κύριο χαρακτηριστικό της την τυχειότητα και το προσωπικό στοιχείο και θα ήταν δύσκολο να μετρηθεί ποσοτικά ή και να χαρτογραφηθεί. Η ουσία της πόλης ως έργου δεν είναι μόνο χωρική, αλλά και πολιτική. Δεν μιλά μόνο για παραγωγή χώρου αλλά και για δυνατότητα διαχείρισης των κρατικών μηχανισμών παραγωγής χώρου, από τους πολίτες. Η πόλη έργο είναι μια πόλη

που επανασυλλέγει τις διασκορπισμένες διαφορές, επιτρέπει πολλαπλές χρήσεις του χρόνου άρα περιλαμβάνει πολλές ρυθμικότητες, και ενεργοποιεί την επινοητικότητα της φαντασίας ως δύναμη μετασχηματιστική. Η πόλη έργο συνιστά δυναμική συνθήκη ανάπτυξης του δικαιώματος στην πόλη. Ουτοπία και πραγματικότητα μαζί, αποτελεί μια διαδικασία εκδίπλωσης της ανθρώπινης χειραφέτησης, και όχι έναν σκοπό – τέλος της αστικής συνθήκης.

- Ένα δεύτερο συστατικό στοιχείο του Δικαιώματος στην Πόλη είναι η σημασία του χρόνου. Ο Λεφέβρ εντοπίζει την πόλη να κινείται γύρω από μια κεντρικότητα- που είναι πάντα απαραίτητη για το αστικό- η οποία είναι η εξουσία, με ότι

αυτή περιλαμβάνει. Σε αντίθεση με αυτό, οραματίζεται μια πόλη που θα έχει σαν κεντρικότητα το παιγνιώδες, και δεν θα έχει την ανάγκη του ελέγχου και της κανονικοποίησης. Για την επίτευξη του παιγνιώδους, βασικό εργαλείο είναι η χρονική στιγμή, στην οποία ευνοείται το απρόβλεπτο και η δύναμη της επιλογής. Πέρα από την στιγμή σαν «χώρο που συμβαίνουν τα πράγματα» τον απασχολεί και ο ελεύθερος χρόνος των αστών. Κρίνει τα «χόμπι» και την αποστεωμένη «δημιουργικότητα» ως κοινωνικές φαντασιώσεις, και αναζητά έναν τύπο ελεύθερου χρόνου που θα είναι αναπόσπαστος από την καθημερινότητα, και όχι πλασματική ανάγκη διαφυγής από την εργασία και την ρουτίνα. «Το πρόβλημα είναι να καταργήσουμε τους διαχωρισμούς : «καθημερινότητα-ελεύθερος χρόνος» ή «καθημερινή ζωή-γιορτή». ³

Το ζήτημα είναι να αποκαταστήσουμε την γιορτή μετασχηματίζοντας την καθημερινή ζωή».

Την ιδέα της κεντρικότητας του παιγνιώδους, προασπίζονται και οι Καταστασιακοί, μια ένωση ευρωπαϊκών πρωτοποριακών ομάδων, που ενώθηκαν το 1956 για να αντισταθούν στην αποσύνθεση του πολιτισμού που επέφερε η Βιομηχανία. Οι καταστασιακοί (situationists) εξέδιδαν τις προτάσεις τους στο περιοδικό τους, και ήταν εκείνοι που με ιδεολογικό αρχηγό τον Guy Debord, μίλησαν πρώτοι για την ψυχογεωγραφία. Με εργαλείο την περιπλάνηση και την τυχαία διαδρομή, που οδηγεί διαφορετικά άτομα σε διαφορετικά σημεία και δημιουργεί συναντήσεις και στιγμές κοινωνικής ζωής, ερεύνησαν εμπειρικά θα λέγαμε τις δυνατότητες

μιας περισσότερο «τυχαίας πόλης». Σε γνωστές αναπαραστάσεις τους, συναντάμε χάρτες ψυχογεωγραφικών κόμβων μέσα στην πόλη. Αυτοί οι ψυχογεωγραφικοί χάρτες που φανερώνουν την κρυμμένη δομή των αστικών χώρων δεν αποσκοπούν σε μια ακριβή χάραξη αλλά στην αμφισβήτηση της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Οι Καταστασιακοί ήταν περισσότερο καλλιτέχνες παρά πρακτικοί σχεδιαστές, γ'αυτό και η δουλειά τους παρέμεινε σε θεωρητικό επίπεδο. Πολλοί χρησιμοποίησαν σαν αφετηρία τα δόγματα και τις έρευνες τους, και παράγαγαν επίσης θεωρητικές προσεγγίσεις και ριζοσπαστικές ιδέες για τον κοινωνικό χώρο (Superstudio 66', Archizoom 69').

Το δικαίωμα στην πόλη δεν αναφέρεται σε γενική προσβασιμότητα σε αγαθά και υπηρεσίες. Ούτε αποτελεί αναδιατύπωση ενός αιτήματος για δίκαιη αναδιανομή, στην οποία η αλλαγή στο εισόδημα θα φέρει διεκδίκηση του χώρου. Αν πρέσβευε μόνο αυτό, θα αποδεχόταν την ποσοτικοποίηση του χώρου που προκαλεί την εξάπλωση του αστικού. Παρ'όλο που υπήρξαν αγώνες στην πόλη με τέτοια κατεύθυνση, το δικαίωμα κάνει λόγο για κάτι βαθύτερο. Αναφέρεται σε μια νέα αστική συνθήκη και αποζητά μια ολόκληρη νέα κοινωνία, ικανή να διεκδικεί. ⁴ Οραματίζεται μια πόλη-δημιούργημα της κοινωνίας της, και σε αντίθεση με την ανάγκη για φυγή από τις πόλεις, που δημιουργεί το δικαίωμα στην φύση, κάνει λόγο για μια ανάγκη παραμονής στις πόλεις και βίωσης του «αστικού», θεωρώντας πως είναι το βασικότερο δικαίωμα των αστών, να βιώνουν την πόλη τους. Και ένα βήμα παραπέρα, να βιώνουν την πόλη που οι ίδιοι δημιουργούν.

Το κείμενο αυτό, υπήρξε ευαγγέλιο για πολλά χρόνια μετά την έκδοσή του, και ακόμη και σήμερα παραμένει επίκαιρο και χρήσιμο. Είχε μεγάλη αποδοχή, όμως εισέπραξε αρκετή κριτική για την μη πρακτική επικύρωση των λεγόμενων περί του Δικαιώματος. Ο Λεφέβρ, όπως παραδέχεται κι ο ίδιος, έχει δύσκολο λόγο και δεν

μπορεί να το αποφύγει, ούτε να εκλαϊκεύσει την σκέψη του σε μία γλώσσα θεωρίας. Αυτό προκύπτει και από την εμφανή αντίθεση του σε οτιδήποτε συστηματοποιημένο που «βραχυκυκλώνει την σκέψη». Οπως γράφει κι ο ίδιος : «αυτό το κείμενο θέλει να σπάσει τα συστήματα, όχι να τα αντικαταστήσει με κάποιο άλλο, αλλά να ανοίξει δυνατότητες στην σκέψη και στην πράξη, δείχνοντας τον ορίζοντα και τον δρόμο. Ενα μυαλό ανοιχτό μάχεται κάθε τύπο σκέψης που οδηγεί στον φορμαλισμό». Είναι πολύ δύσκολο η θεωρία να περάσει σε πρακτική εφαρμογή χωρίς κάποιο είδος συστήματος, γιατί τον λόγο αν και ριζοσπαστικό, το κείμενο αυτό παραμένει θεωρητικό.

B. Η αναβίωση του δικαιώματος – το πρόταγμα

Το πρόταγμα του δικαιώματος στην πόλη έχει πολιτική και κοινωνική διάσταση, και αναφέρεται στις αναγκαίες διεκδικήσεις που πρέπει να συμβούν από τους πολίτες. Προτρέπει την διεκδίκηση της πόλης ως χώρο πραγμάτωσης μιας νέας αστικότητας χωρίς του αποκλεισμούς και τους νόμους της καπιταλιστικής κοινωνίας. Προτείνει την αντιμετώπιση της αποξένωσης και του μαρασμού μέσα από την δημιουργικότητα, να δοθεί στον πολίτη η ευκαιρία να έρθει σε επαφή με τον χώρο της πόλης του και με τους μηχανισμούς που τον παράγουν.⁵ Αλλωστε ο χώρος όπως εξετάσαμε και παραπάνω δεν είναι ένα «κενό δοχείο», στο οποίο έρχονται απλά να εγκατασταθούν οι διάφορες δραστηριότητες και κοινωνικές σχέσεις, αλλά αντίθετα αυτός που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό όλα τα παραπάνω μέσα από τις προηγούμενες φάσεις ανάπτυξης του. ⁶

Ο Harvey το 2008, την εποχή που ξεκινούσε η οικονομική κρίση, σχολίασε την αναβίωση του δικαιώματος στην πόλη από κοινωνικά κινήματα, σε ομότιτλο άρθρο. Ο ίδιος αντιλαμβάνεται αυτό το δικαίωμα ως δυνατότητα να αλλάξουμε τους εαυτούς μας δημιουργώντας μια πόλη που δομείται από την καρδιά μας, και κάνει σαφές πως θεωρεί την ελευθερία ανακατασκευής των πόλεων και των εαυτών μας ένα πολύτιμο δικαίωμα. Και το περισσότερο παραμελημένο. Στο πιο νέο του σύγγραμμα, τις Επαναστατημένες Πόλεις, κάνει εκτενή αναφορά στον Λεφέβρ και τα κείμενα του, πριν προτείνει επαναστατική διεκδίκηση από τους πολίτες. Πριν από όλα αυτά, το 1960, αναζητούσε την Κοινωνική Δικαιοσύνη σε μια πόλη, πράγμα που δεν απέχει πολύ από τα όσα αναφέρουμε παραπάνω. Η σημαντική διαφορά είναι η προσπάθεια ορισμού της δικαιοσύνης και η πρόταση ανάκτησης της, με τρόπο κατανοητό και περισσότερο υλοποιήσιμο. Αυτό οδηγεί σε περισσότερες οικονομικές προτάσεις από τον τρόπο με τον οποίο έχουμε εξετάσει το Δικαίωμα μέχρι τώρα.

Η **δικαιοσύνη**, σαν λέξη, είναι στενά συνδεδεμένη με την **ηθική**.⁷ Οπως μπορούμε να παρατηρήσουμε και από την ερμηνεία των δύο αυτών λέξεων, εάν το «καλό» γίνεται αντιληπτό ως υπακοή στους νόμους, τότε οι έννοιες συγχέονται. Εάν όχι, τότε **μπορεί κάτι άδικο να είναι ηθικό και αντίστροφα κάτι ανήθικο, δίκαιο?** Η ηθική έχει τις ρίζες της στην αρχαία Ελλάδα και τον Αριστοτέλη, και επρόκειτο για ορθολογική φιλοσοφική επιστήμη. Υπακούει στον ορθό λόγο και στην λογική, δεν δίνει θέση στο συναίσθημα ή την συνείδηση, και έχει σαν στόχο μέσα από την ενάρετη ζωή, την ευδαιμονία.

«Απέναντι» από την ηθική συνήθως βρίσκεται η **ανθρώπινη πρακτική** που αντικρούει ακόμη και τα πιο σταθερά επιχειρήματα αιώνων αληθειών με μια μόνο στιγμιαία έξαρση. Η ανθρώπινη πρακτική μετατρέπει το ηθικά σωστό σε ενστικτώδες και τροφοδοτεί την κριτική σκέψη. Επιπλέον, συμπληρώνει το τυχαίο,

αυτό που δεν εξηγείται λογικά ούτε υπολογίζεται ποσοτικά. Από τις δύο όψεις του «ίδιου νομίσματος», επιλέγουμε τη δεύτερη, και εξετάζουμε την έννοια της δικαιοσύνης μέσα την πόλη πρακτικά. Η λέξη κλειδί σε αυτήν την περίπτωση είναι : **διανομή**.

Σύμφωνα με τον Harvey όλο το ζήτημα της Κοινωνικής Δικαιοσύνης μπορεί να συμπιχθεί στην φράση : «**μια δίκαιη διανομή, δίκαια επιτευγμένη**»⁸. Η αρχή της Κ.Δ. εφαρμόζεται στον διαχωρισμό των κερδών και την διανομή των φορτίων που προκύπτουν από την κοινή εργασία. Επίσης συσχετίζεται με κοινωνικούς και θεσμικούς διακανονισμούς σχετικά με την παραγωγή αλλά και την αναδιανομή. Ετσι, το πρώτο ερώτημα που γεννάται, είναι **Τι διανέμουμε και η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι το εισόδημα, που ήδη έχουν αναφερθεί οι μηχανισμοί με τους οποίους παράγεται και λειτουργεί καθώς και το τι επιφέρει χωρικά στην πόλη.**

Το δεύτερο ερώτημα είναι **ΣΕ ΠΟΙΟΥΣ**. Εδώ αναγνωρίζονται δύο πιθανές εκδοχές, ατομικά ή εδαφικά. Η ατομική διανομή του εισοδήματος φαίνεται να είναι η περισσότερο δίκαια λύση, γιατί υπονοεί διαφορετικά ποσοτικά μεγέθη ανάλογα με την προσωπική του κάθε εργαζομένου. Ενα τέτοιο σύστημα ίσως να ήταν πιο εύκολο να λειτουργήσει σε μια παλαιότερη οργάνωση της κοινωνίας όπου ο πληθυσμός ήταν μειωμένος. Ακόμη και στις πρώτες αυξήσεις πληθυσμών, υπήρξε μια τάση επέκτασης της ομαδοποίησης, από το γένος στην φυλή κι από την φυλή στην ομοσπονδία των φυλών.⁹ Με την ραγδαία αύξηση του πληθυσμού ένα τέτοιο σύστημα θα ήταν ανέφικτο. Η «μέτρηση» της συμβολής του κάθε ατόμου και η αναγωγή σε εισοδηματικό μέγεθος, θα σήμαινε κοινή οικονομία και απαιτήσεις σε ανάγκες, που σε παγκόσμια κλίμακα είναι αδύνατον. Από την άλλη, μια δίκαιη διανομή ανά περιοχή μπορεί να σημαίνει, ως επί το πλείστον, και ατομική γιατί μια υποβαθμισμένη περιοχή που έχει περισσότερες ανάγκες, συνήθως βιώνεται και από πληθυσμούς με

τις αντίστοιχες ανάγκες. Οι γεωγράφοι, όταν διεξάγουν έρευνες, ακολουθούν το παράδειγμα και το έργο των οικονομολόγων και η δική τους εδαφική διανομή γίνεται με βάση ένα υποθετικό εισόδημα που προκύπτει από οικονομοτεχνικές εκθέσεις! Όταν ο στόχος είναι η αποδοτικότητα σε πρότυπα τοποθεσίας, συχνά ξεχνιούνται ερωτήματα περί αναδιανομής. Συνεπώς το ζήτημα δεν έγκειται στην επιλογή μια εκ των δύο εκδοχών, αλλά στον καθορισμό των παραμέτρων με τις οποίες ένα άτομο, μία ομάδα ατόμων ή μια περιοχή δικαιούνται παραπάνω ή λιγότερο εισόδημα με κάποιο σύστημα υπολογισμού που θα είναι δίκαιο.

Η παραπάνω έρευνα για την δίκαια διανομή του εισοδήματος, συνοδεύεται από ένα τεχνικό κομμάτι πρότασης στο οποίο καταγράφονται οι παράμετροι σύμφωνα με τις οποίες θα έπρεπε να γίνεται η διανομή. Οι παράμετροι αυτοί έχουν σαν μοναδικό στόχο την ισότιμη κοινωνία και παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά από τον Rawls.^{10, 11} Από τα παραπάνω κριτήρια και ανάλυση προκύπτει πως η κοινωνική δικαιοσύνη, που αφορά την διανομή του κοινωνικού υπερπροϊόντος, μπορεί να επιτευχθεί σε κάποιο βαθμό ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα. Η πρώτη απαραίτητη διαδικασία είναι η εύρεση τρόπου μέτρησης της ανάγκης, μέσα από έρευνες που, βασισμένες σε πραγματικά εισοδήματα, θα ορίζουν το ελάχιστο. Στην ίδια λογική θα πρέπει να επινοηθεί κάποια μέθοδος αξιολόγησης της συνεισφοράς ανά άτομο, ομάδα ή περιοχή, που θα εξαρτάται από την δυσκολία και την ποσοτική παραγωγή, και ένας τρόπος αναγνώρισης περιοχών σε κλίμακα περιβαλλοντικών κινδύνων, που φαίνεται να είναι η πιο εύκολη από τις τρεις διαδικασίες καθώς μπορεί να στηριχθεί πρώτον στο ιστορικό καταστροφών και δεύτερον σε γεωλογικές μελέτες.

Αφού διεξαχθούν οι παραπάνω έρευνες από διαφορετικούς επιστημονικούς τομείς, ακολουθεί η απαραίτητη συμβολή των οικονομολόγων και των γεωγράφων, που λαμβάνοντας

τα αποτελέσματα θα προσπαθήσουν να δημιουργήσουν έναν αλγόριθμο ποσοστών διανομής, που θα ικανοποιεί τις ανάγκες με δίκαιες διαδικασίες. Τέλος, θα πρέπει να υπολογιστούν και οι επιπλέον πόροι που είναι απαραίτητοι αλλά κυρίως να είναι κατανοητό πως εάν το σύστημα αυτό δεν εξυπηρετεί την κοινωνική δικαιοσύνη σε οποιαδήποτε στιγμή, πρέπει να διακοπεί. Για να πραγματοποιηθούν όλα τα παραπάνω είναι απαραίτητη η συμβολή της πολεοδομίας, σαν επιστημονικό τομέα που μελετά, μπορεί να αναγνώσει και να κατασκευάσει πόλεις. Είναι όμως ικανή να στοχεύσει στην κοινωνία αντί για συμφέροντα, και να βοηθήσει στην διεκδίκηση προς μια νέα αστικότητα?

« Η πόλη ενέχει μια οργάνωση τόσο ηθική όσο και φυσική. Οι δυο αυτές οργανώσεις βρίσκονται μέσα σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης που τις διαμορφώνει και μετασχηματίζει τη μια σε σχέση με την άλλη. Η δομή της πόλης είναι αυτό που αντιλαμβανόμαστε πρώτο, εξαιτίας της ευρύτητας και της πολυπλοκότητας της. Ομως αυτή η δομή θεμελιώνεται η ίδια πάνω στην ανθρώπινη φύση της οποίας αποτελεί μια από τις μορφές έκφρασης. Αλλωστε, αυτή η εκτεταμένη οργάνωση προέκυψε σαν απάντηση στις ανάγκες των κατοίκων. Ομως από τη στιγμή που σχηματίζεται, τους επιβάλλεται σαν ένα βάνουσο εξωτερικό γεγονός και τους διαμορφώνει με την σειρά της, ανάλογα με τις προθέσεις και τα συμφέροντα που εκδηλώνει.»¹²

Όπως μπορούμε και να «δισθανθούμε» διαβάζοντας αυτό το απόσπασμα του Robert Park, οι πόλεις σαν σχηματισμοί, από την αρχή της δημιουργίας τους, είχαν σαν στόχο την διευθέτηση της κατοικίας σε συνδυασμό με τις εκάστοτε καθημερινές ανάγκες (κυρίως την εργασία). Το κριτήριο με το οποίο «σχεδιαζόταν» η λεγόμενη διευθέτηση, ήταν η συγκέντρωση πληθυσμού¹³ για την ακρίβεια του κατάλληλου πληθυσμού ώστε να μπορεί να υπάρξει

παραγωγή και να συγκεντρώνεται το απαραίτητο υπερπροϊόν, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να αποφεύγονται οι «εκρήξεις», με την μη σύσταση κοινωνικού συνόλου ικανό για διεκδικήσεις. Μαζί με τις πόλεις δημιουργείται και μια τάξη, η «αστική», διαμορφωμένη και χωροθετημένη με τέτοιο τρόπο που δύσκολα να συνιστά κοινωνικό ενιαίο σύνολο.

Μέχρι σήμερα, ο τρόπος με τον οποίο μια πόλη παίρνει την δομή και την μορφή της αποκλίνει από την ευχή του Λεφέβρ για μια πόλη - έργο παραγόμενη από τους κατοίκους της. Αντίθετα, η δυνατότητα των αποφάσεων, σχετικά με τις παροχές και τις βελτιώσεις του σχηματισμού σ'ένα αστικό τοπίο, έρχονται από κρατικούς φορείς συνεργαζόμενους με ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οπως είναι φυσικό επιδιώκεται μεγαλύτερο ατομικό κέρδος, ενώ λίγο ενδιαφέρει η επιβίωση των ασθενέστερων και ο δίκαιος καταμερισμός του υπερπροϊόντος που διαχειρίζεται το κράτος. Αυτή η διαδικασία συνεχίζει να αναπαράγεται με την συμβολή και συγκατάθεση του επιστημονικού τομέα που ονομάζουμε Πολεοδομία, που σύμφωνα με κάποιους, έχει τις αρχές τις δημιουργίας του σε ανάγκες επικύρωσης κοινωνικών θεωριών.

Γ. Πολεοδομικές αστοχίες

Σύμφωνα με την Β.Χαστάογλου στις «Κοινωνικές θεωρίες για τον αστικό χώρο», (1982), ο αστικός- προγραμματικός σχεδιασμός (πολεοδομία) προέκυψε κατά το 1950, όπου το ζήτημα που ερχόταν να αντιμετωπίσει ήταν οι κοινωνικές αντιθέσεις. Οι αστικές επιστήμες δημιουργήθηκαν με σκοπό την κυριαρχηση, την αφομοίωση, την συγκάλυψη και διευθέτηση καπιταλιστικών εγγενών αντιθέσεων. Οι αστικές επιστήμες έχουν υποστεί κριτική από πολλούς θεωρητικούς με το επιχείρημα πως υπήρχε αναγκαιότητα δημιουργία μιας επιστήμης «χωρίς αντικείμενο» ώστε να παγιώνεται – μέσω της «επικύρωσης»- η κοινωνική

κατάσταση που εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της αγοράς ή οποιαδήποτε άλλα. Οι κοινωνικές επιστήμες σε συνδυασμό με το αστικό, εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στην Σχολή του Σικάγου που το 1920 συγκρότησε διακεκριμένο τομέα γνώσης με τίτλο «αστική κοινωνιολογία». Ο χαρακτήρας του ακαδημαϊκού πεδίου ήταν σαφώς «αμερικάνικος» και λειτουργούσε με «εμπειρισμό», χωρίς να διερευνούνται τα στοιχεία που παράγουν τα κοινωνικά πρότυπα. Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο οι θέσεις της αστικής κοινωνιολογίας – που στο μεταξύ είχαν διαχωριστεί σε πολλούς ακόμη τομείς (αστική οικολογία, γεωγραφία, ιστορία, πολιτική κ.α.) – αφομοιώθηκαν και στην Ευρώπη. Η Ευρώπη με την σειρά της, που δεν είχε ιστορικό αστικής κοινωνιολογικής θεωρίας, αποδέχτηκε τα αμερικάνικα πρότυπα κοινωνίας ως ισχύοντα και παγιωμένα και τα εφάρμοσε, στην πολιτική της ανοικοδόμησης (New Towns στην Αγγλία, Grands-ensembles στο Παρίσι κ.α.).

Οι πολεοδομικές αστοχίες παρατηρούνται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο είναι η γενική τοποθέτηση κοινωνικών ομάδων σε περιοχές, βασισμένη σε κοινωνιολογικά πρότυπα, και το δεύτερο η εντοπισμένη αντιμετώπιση των δημόσιων χώρων, ανά περιοχές, και τα δύο με στόχο την επίτευξη μιας επονομαζόμενης «ποιότητας ζωής». Από τις πρώτες πολεοδομικές προτάσεις που έγιναν στην Ευρώπη, ήταν εκείνες που επιχειρούσαν να δημιουργήσουν ολόκληρες νέες πόλεις εκ του μηδενός, για να αντιμετωπίσουν τον μονοκεντρισμό, την συνεχόμενη αύξηση του αστικού πληθυσμού και την αποδοτικότητα. Τέτοια παραδείγματα εφαρμόστηκαν και απέτυχαν, καθώς υπήρχε ο χώρος της «πόλης», έξω από αυτήν, και ποτέ δεν μπόρεσαν να συγκεντρώσουν κοινωνικό σύνολο, απαραίτητο για την δημιουργία της αστικής ζωής. Πιο σύγχρονα παραδείγματα πολεοδομικών παρεμβάσεων εντοπίζονται στη δημιουργία και σχεδιασμό δημόσιων χώρων μέσα στην πόλη, που απευθύνονται στους κατοίκους και επισκέπτες μιας περιοχής και σαφώς συμβάλλουν στην βελτιστοποίηση των συνθηκών,

περιβαλλοντικά και κοινωνικά. Η αστοχία σε τέτοιου τύπου παρεμβάσεις εντοπίζεται στην προσπάθεια επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης αντί για κοινωνικής και στην εξαίρεση -από τους δημόσιους χώρους- συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Οι δημόσιοι χώροι σε μια πόλη σίγουρα δεν αφορούν το σύνολο των κατοίκων.¹⁴

Ο ρόλος των πολεοδομικών παρεμβάσεων έχει αντιστραφεί με τέτοιο τρόπο, που αντί να πετυχαίνει την κοινωνική συμβίωση και αλληλεπίδραση των κατοίκων, στοχεύει στην προστασία ιδιοκτησίας και την ποιότητα ζωής υψηλών στρωμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι σύγχρονοι σχηματισμοί των «gated communities» Πίσω από την ανάπτυξη και την προώθηση αυτής της τάσης κρύβεται η απαξίωση του δημόσιου χώρου και η επικράτηση του φόβου, καθώς οι κάτοικοι των πόλεων επιδιώκουν να ‘κρυφτούν’ πίσω από ψηλούς τοίχους ώστε να αισθανθούν ασφαλείς¹⁵. Με την επίτευξη της ασφάλειας αυξάνεται ο ιδιωτικός χώρος εις βάρος του αστικού δημόσιου, ενώ ταυτόχρονα η ασφάλεια αυτή είναι προσβάσιμη από ένα πολύ μικρό ποσοστό των κατοίκων. Επιπλέον, η ύπαρξή τους επιδεινώνει δυνητικά την εγκληματικότητα, καθώς αναδεικνύει πιο έντονα τις κοινωνικές ανισότητες και την αντιπαλότητα των τάξεων στην αστική κοινωνία.¹⁶

Δ. Κοινωνικός μισθός

Μια άλλη έκφανση του δικαιώματος στην πόλη, εκτός από την διεκδίκηση του χώρου ως χώρο πραγμάτωσης μιας νέας αστικότητας, είναι εκείνη της κριτικής αμφισβήτησης και υπέρβασης του Κράτους Πρόνοιας ιδιαίτερα του τρόπου με τον οποίο υλοποιούνταν το δικαίωμα όλων στην κατοικία.

Το εισόδημα - στη μέχρι τώρα αναφορά που έχει γίνει σε αυτό - αντιμετωπίζεται μονάχα ποσοτικά, σαν ένα κεφάλαιο που μοιράζεται, με μοναδική προοπτική βελτίωσης την δίκαια μοιρασιά. Οι εργαζόμενοι όμως, από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα, χάριν σε κοινωνικούς αγώνες, δικαιούνται εκτός από τον συμφωνημένο χρηματικό μισθό, και τον κοινωνικό. Ως κοινωνικός μισθός ορίζεται εκείνος που απολαμβάνει ο εργαζόμενος ως αντάλλαγμα της παρεχόμενης εργασίας του, περιλαμβάνει ένα σύνολο παροχών (σε χρήμα και σε είδος) μερικές από τις οποίες χορηγούνται ανεξάρτητα από την ποσότητα, το είδος ή και αυτήν την ίδια την παροχή του μισθωτού και αποβλέπουν στην εξασφάλιση ενός σταθερού εισοδήματος σύμφωνα με τις βιοτικές και κοινωνικές ανάγκες του τελευταίου. Τέτοιες παροχές είναι τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα (δώρα) εορτών, οι αποδοχές και το επίδομα άδειας, οι αποδοχές που καταβάλλονται σε περίπτωση ανυπαίτιου κωλύματος του μισθωτού, ορισμένες παροχές σε είδος κ.λπ.

Η ανάπτυξη του κοινωνικού μισθού έχει μεγάλη ιστορία. Βασική τομή σε αυτήν την ιστορική εξέλιξη αποτελεί η δεκαετία του 20' σε Αμερική και Δυτική Ευρώπη. Εκείνη την εποχή, με τη μεγάλη πίεση των εργατικών αγώνων που ανθίζουν αμέσως μετά το Α' Παγκόσμιο πόλεμο (σε Γερμανία, Ρωσία-Οκτωβριανή Επανάσταση κτλ), το Κράτος και οι κεφαλαιοκράτες αρχίζουν και αντιλαμβάνονται ότι πρέπει να ελέγξουν με άλλο τρόπο τους εργάτες. Να τους τιθασεύσουν ενσωματώνοντας τους σε μια

«κοινωνική συμφωνία / κοινωνική ειρήνη», σε μια συμφωνία που θα φροντίζει την αναπαραγωγή των εργατών και συνάμα τον έλεγχο τους, μια συμφωνία που θα εξασφαλίζει την κερδοφορία των κεφαλαιοκρατών χωρίς αυτή να μπλοκάρεται καίρια από τις εργατικές απαιτήσεις-εξεγέρσεις.¹⁷ Μετά το κραχ του 29' ξεκινούν μεγάλες φορολογικές επιβαρύνσεις στις επιχειρήσεις για κοινωνικές παροχές. Ο «κοινωνικός» μισθός θα αναπτυχθεί καίρια αμέσως μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, ακριβώς για να προλάβει τις εργατικές εξεγέρσεις απέναντι στη φτώχεια και την αθλιότητα. Αυτό αρχίζει να αλλάζει από το 85' και έπειτα, με την επιβολή νεοφιλελεύθερων πολιτικών που συνοδεύονται από μέτρα ενάντια των εργαζομένων σε ότι αφορά τον άμεσο μισθό αλλά και τον κοινωνικό και από μέτρα φορολογικής ανακούφισης των επιχειρήσεων.

Ε. Σύγχρονη έκφραση του δικαιώματος

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια αναβίωση του «δικαιώματος στην πόλη» από διάφορα κοινωνικά κινήματα. Τα κινήματα αντιστέκονται στον σχηματισμό των πόλεων που γίνεται σύμφωνα με τα συμφέροντα κάποιας ελίτ, παραδείγματα των οποίων κατακλύζουν την σημερινή πραγματικότητα (ο δήμαρχος της Νέας Υόρκης Michael Bloomberg που αναμορφώνει την πόλη ανάλογα με τα δικά του συμφέροντα και των εργολάβων, μετατρέπει τον αστικό χώρο σε ένα προστατευμένο χώρο για πλουσίους. Στην πόλη Νιού Χέβεν βρίσκεται το πανεπιστήμιο Yale , ένα από τα πλουσιότερα στον κόσμο που επανασχεδιάζει μεγάλο μέρος του αστικού ιστού για να ταιριάζει στα μέτρα του ενώ το ίδιο συμβαίνει και για το πανεπιστήμιο της Columbia από τον John Hopkins.⁸ Υπάρχουν πολλά παραδείγματα - στον Ελλαδικό αλλά και Ευρωπαϊκό χώρο - από διεκδικήσεις για τον δημόσιο χώρο, για πλατείες και πάρκα. Εχουμε παρατηρήσει ένα πλήθος κοινωνικών κινήματων να εντοπίζεται στο αστικό ζήτημα, όμως δυστυχώς κανένα μέχρι σήμερα, σε κλίμακα στην οποία λειτουργούν όλοι οι μηχανισμοί της αστικοποίησης.

« Ο εκδημοκρατισμός του δικαιώματος στην πόλη και η οικοδόμηση ενός ευρέως κοινωνικού κινήματος που θα επιβάλλει την θέληση του είναι επιβεβλημένος, αν αυτοί που έχουν εξωθεί πρόκειται να επανακτήσουν τον έλεγχο της πόλης από την οποία έχουν αποκλειστεί για τόσο καιρό και αν πρόκειται να θεσμοθετηθούν νέες μορφές ελέγχου των πλεονασμάτων κεφαλαίου όπως αυτά λειτουργούν μέσω των διαδικασιών αστικοποίησης.» ¹

Αρχικά, προσπαθήσαμε να ορίσουμε το δικαίωμα στην πόλη κοινωνιολογικά, με έννοιες λιγότερο πρακτικές. Το δικαίωμα του κατοίκου μιας πόλης να βιώνει το αστικό τοπίο με τρόπους που δεν υπάγονται σε καθορισμένες φόρμες, να απολαμβάνει τις αστικές ρυθμικότητες και να γίνεται παίκτης σε ένα διαδραστικό ταμπλό τυχαίων συναντήσεων και δράσεων. Επειτα προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε τον τρόπο με τον οποίο, μια θεωρία σχεδόν ουτοπική σαν αυτή μπορεί να αγγίξει την πραγματικότητα. Μία άποψη είναι πως με την δίκαιη διανομή, η κοινωνία μπορεί να λειτουργήσει δίκαια, και να αποτελέσει το υποκείμενο διεκδίκησης χωρικών σχηματισμών, μέσω της διαχείρισης των οικονομικών μηχανισμών από τους κατοίκους.

Μπορεί όμως η λύση να κρύβεται μόνο στην διαχείριση? Ακόμη και εάν ακολουθηθούν όλα τα βήματα προς μια δίκαιη διανομή, και οι παροχές διανεμηθούν σωστά, η κοινωνία θα είναι σε θέση να διεκδικεί εκείνα που της ανήκουν?

Φαίνεται πως όλα αυτά καταρρέουν μπροστά σε ένα αδύναμο κοινωνικό υποκείμενο, ανίκανο να κατανοήσει τις ανισότητες και να αναζητήσει την δικαιοσύνη. Όπως επίσης φαίνεται πως η θεωρία που δεν μπορεί να επικυρωθεί μέσω της πρακτικής εφαρμογής, θα αποτελεί πάντα κενό νοήματος!

Υποσημειώσεις κεφαλαίου

1. Λεφρέβρ, 1967, “Το Δικαίωμα στην Πόλη”
2. Σ.Σταυρίδης «Α. Λεφρέβρ: Η απελευθερωτική προοπτική της πόλης- έργο»
3. Ο.π. σελ166
4. Σ.Σταυρίδης
5. Ο Λεφρέβρ, 7 χρόνια μετά το Δικαίωμα εκδίδει το βιβλίο “ La Production de l’Espace” όπου το δικαίωμα στην πόλη μετατρέπεται σε ένα πιο συγκεκριμένο ερώτημα σχετικά με την παραγωγή του χώρου. Πρόκειται για ένα ερώτημα που ακόμη και σήμερα απασχολεί πολλούς διανοητές.
6. Βαΐου Ντ., Χατζημυχάλης Κ., 2012, «Ο χώρος στην αριστερή σκέψη»
7. δικαιοσύνη η [δικεοσίηη] : η τήρηση των αρχών του δικαίου από τα μέλη μιας κοινωνίας, που εκφράζεται με την ίση και ορθή εφαρμογή των γραπτών νόμων και με το σεβασμό των άγραφων νόμων - ηθική η [ιθική] το σύνολο των θεσμοθετημένων κανόνων μιας κοινωνίας που καθορίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων με βάση το κοινωνικά αποδεκτό, το καλό και το κακό
8. “a just distribution justly achieved”, D.Harvey, 1973
9. M. Bookchin, 1973, “The Limits of the City”
10. Ο J.Rawls ήταν ο πρώτος φιλόσοφος που επιχειρήσε να συνδυάσει την ελεύθερη, δίκαιη και πολιτικά βιώσιμη κοινωνία μέσα από το σύγγραμμα «Theory of Justice» το 1971. Προσπάθησε να εναρμονίσει την ηθική με την πολιτική κάτι που οδηγεί σε μια νέα τροπή της φιλελεύθερης παράδοσης και ίσως να εξηγεί την επικράτηση της παράδοσης αυτής ως κυρίαρχου ηθικοπολιτικού παραδείγματος.
11. Εν συντομία, οι παράμετροι είναι : 1.Εγγενής ισότητα (inherent equality), 2.Αξιολόγηση υπηρεσιών από πλευράς ζήτησης και προσφοράς. 3.Ανάγκη. 4. Κληροδοτημένα δικαιώματα (ιδιοκτησίας). 5.Αξιολόγηση της προσφοράς (merit). 6.Συνεισφορά στο γενικό καλό 7.Πρακτική παραγωγική συμβολή. 8. Προσπάθειες και θυσίες. Σύμφωνα με τον Runciman, η κοινωνική δικαιοσύνη

μπορεί να επιτευχθεί από έναν σχηματισμό των κριτηρίων : ανάγκη, συνεισφορά στο γενικό καλό και αξιολόγηση της προσφοράς.

12. R. Park, μτφρ. από ελληνική έκδοση M.Castells, «Πόλη και Κοινωνία : ιδεολογία, κοινωνιολογική θεωρία και σχεδιασμός», σελ 26

13. Για παράδειγμα, οι ελληνικές πόλεις εξαιτίας του ανάγλυφου του εδάφους ήταν δύσκολο να επιτύχουν συγκέντρωση πληθυσμού της τάξεως των ασιατικών πόλεων. Ίσως αυτός να ήταν και ένας από τους λόγους που δεν αναπτύχθηκε σε τόσο μεγάλο βαθμό το φεουδαρχικό σύστημα. «...οι φυγόκεντρε δυνάμεις που διαπλάθανε τις ασιατικές κοινωνίες πάνω σε φεουδαρχικές κατευθύνσεις, έγιναν στην Ελλάδα οι κυρίαρχοι παράγοντες που καθοδήγησαν στην ανάπτυξη της πολιτικής δομής.» M. Bookchin, 1973, “The Limits of the City”, σελ 24

14. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου στις ‘αναβαθμισμένες’ περιοχές οι ανεπιθύμητες ομάδες του πληθυσμού απομακρύνονται με εξειδικευμένες πολιτικές, όπως π.χ. με την ψήφιση κανονιστικών δημοτικών αποφάσεων στις Η.Π.Α. που απαγορεύουν την επαιτεία, τον ύπνο και την ξεκούραση στο έδαφος δημοσίως (U.S National Coalition for the Homeless, 2012)

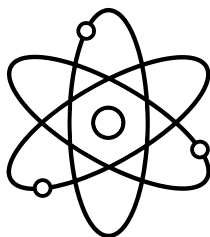
15. Atkinson and Flint, 2004

16. Gadecki and Smigiel, 2009

17. Πηγή : Άρθρο 16 και κοινωνικός μισθός (2007)

18. D. Harvey «Το δικαίωμα στην πόλη», σελ.21, άρθρο

19. Ο.π., σελ 22

Κεφάλαιο 5 Περί Θεωρίας . . .

Α. Η γέννηση των επαναστατικών θεωριών

Μια από τις αιτίες επιλογής του έργου του Harvey ως αναφορά, στο Social Justice, είναι η σύνταξη των τριών ειδών θεωριών. Αυτή είναι η δουλειά που ίσως είχε την μεγαλύτερη απήχηση σε όλο το έργο του Βρετανού γεωγράφου και μπορούμε να συμπληρώσουμε, δικαιολογημένα. Ας εξετάσουμε αυτά τα είδη θεωριών μέσα τον τρόπο που «γεννήθηκαν» και την συμβολή τους στην γεωγραφία.

Αρχικά, για να οριστεί το πλαίσιο αναφοράς πρέπει να γίνει ο διαχωρισμός μεταξύ φιλοσοφίας και μεθοδολογίας που φαίνεται να είναι αρκετά σημαντικός. Πρέπει να συνυπάρχουν αλλά και να μπορούν να διαχωρίζονται καθώς έχουν διαφορετικό σκοπό να εκπληρώσουν : « θα έπρεπε να είναι ξεκάθαρο ότι μια επαρκής μεθοδολογία παρέχει μια απαραίτητη κατάσταση για την λύση των γεωγραφικών ζητημάτων. Η φιλοσοφία παρέχει την ικανή κατάσταση. Η φιλοσοφία παρέχει στον κατευθυντήριο μηχανισμό, η μεθοδολογία παρέχει την δύναμη να μας κινεί πιο κοντά στον προορισμό μας.»

Οι δεισμοί είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της δυτικής σκέψης, όπως είχε αντιληφθεί και ο Μαρξ όταν ασχολούνταν με την συλλογιστική περί Οντολογίας και Επιστημολογίας. Από το έργο του Μαρξ που μαρτυρά μια αναζήτηση της συνολικότητας και της κατάκτησης γνώσης, με κοινό παρονομαστή την μεταβολή, γεννάται ο επιμερισμός σε θεωρίες : *Status quo*, *Αντεπαναστατικές και Επαναστατικές*.

Ως *Status quo* κρίνονται οι θεωρίες που θεμελιώνονται πάνω στην πραγματικότητα που αναζητούν να περιγράψουν και να παρουσιάσουν επακριβώς τα φαινόμενα με τα οποία ασχολούνται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Με την κατάσταση οικουμενικής αλήθειας στις προτάσεις που περιλαμβάνει, είναι ικανές να αποδίδουν καθοδηγητικές πολιτικές οδηγώντας στην διαιώνιση της υπάρχουσας κατάστασης.

Αντεπαναστατικές ονομάζονται οι θεωρίες που μπορούν να θεμελιωθούν όμως επισκιάζουν σκοπίμως ή όχι την δυνατότητα μας να αντιληφθούμε την πραγματικότητα. Μια τέτοια θεωρία είναι ελκυστική και ως εκ τούτου κερδίζει αποδοχή επειδή έχει λογική συνεκτικότητα και είναι χειραγωγήσιμη, όμως είναι με κάποιον τρόπο διαχωρισμένη από την αλήθεια που θέλει να αναπαραστήσει. Αποτελεί, ως εκ τούτου, το τέλει εργαλείο για την μη λήψη αποφάσεων καθώς αποτρέπει την προσοχή από τα πραγματικά προβλήματα σε επιπόλαια ή ανύπαρκτα. Επίσης λειτουργεί υποστηρικτικά της αντεπαναστατικής δράσης, που είναι σχεδιασμένη για την ματαίωση επιτακτικών αλλαγών. Αντεπαναστατικές μπορούν να κριθούν και οι θεωρίες που καταγράφουν περισσότερες αποδείξεις απανθρωπιάς, χωρίς να προτείνουν κάτι για την επίλυση τους.

Επαναστατικές κρίνονται οι θεωρίες που είναι σταθερά θεμελιωμένες στην πραγματικότητα που αναζητούν να περιγράψουν. Πρόκειται για μεμονωμένες προτάσεις η οποίες προσάπτουν ενδεχόμενη αλήθεια (το αν θα γίνουν αλήθεια ή όχι εξαρτάται από τις προϋποθέσεις και τις περιστάσεις). Σχηματίζονται διαλεκτικά και μπορούν να περιλαμβάνουν αντιπαραθέσεις και αντιφάσεις στο εσωτερικό τους .Μια επαναστατική θεωρία προσφέρει αληθινές επιλογές στις μελλοντικές φάσεις των κοινωνικών διαδικασιών

προσδιορίζοντας έμφυτες επιλογές στην υφιστάμενη κατάσταση. Η εφαρμογή των επιλογών αυτών εξυπηρετεί την επικύρωση της θεωρίας και παρέχει βάσεις για την συγκρότηση μια νέας θεωρίας. Κατά συνέπεια αφήνει χώρο στην προοπτική δημιουργίας αλήθειας αντί για τον εντοπισμό της.

B. Ο δυισμός θεωρίας – πρακτικής εφαρμογής.

Από τον ορισμό των επαναστατικών θεωριών, διακρίνουμε δύο στοιχεία . την μεταβολή και την επικύρωση. Η μεταβολή συμβαίνει μέσω του διαλεκτικού σχηματισμού των επαναστατικών θεωριών και μέσω των αντιφάσεων που αυτοί δημιουργούν. Είναι απαραίτητη για κάθε κοινωνική θεωρία – όπως και για τις κοινωνικές δομές - ανάλογα με τις περιστάσεις, για να αποφευχθεί η παγίωση κάποιας θεωρίας που θα είναι οικουμενικά σωστή. Η πρακτική εφαρμογή λειτουργεί ως απόδειξη πως μια θεωρία ισχύει και αυτό δημιουργεί κίνδυνο όταν δημιουργείται κάτι στην πράξη , για να παγιώσει μια θεωρία, ενώ και τα δύο κρύβουν αναλήθειες . Από την άλλη, είναι ο μοναδικός τρόπος να γίνουν βελτιώσεις μέσα από τις σκέψεις των ειδικών στα ζητήματα της πόλης. Οι κοινωνιολογικές θεωρίες ποεπιζητούν μια καλύτερη, για τον κάτοικο, πόλη είναι στο μεγαλύτερο βαθμό τους ανεφάρμοστες, με εξαίρεση ερευνητικές δουλειές που παρουσιάζουν ένα τελείως διαφορετικό τρόπο ανάγνωσης της πόλης. Τέτοιο παράδειγμα η ομάδα του Ινστιτούτου Κοινωνιολογίας της Πόλης, υπό την επίβλεψη του Λεφέβρ, που ανέλυσε την θέση της συνοικίας μέσα στην πόλη κάτω από αρκετά διαφορετικό πρίσμα. Το ερώτημα που τέθηκε είναι εάν η συνοικία αποτελεί ενότητα κοινωνικής ζωής ή όχι, αν υπάρχει σύμπτωση του κοινωνικού με τον γεωμετρικό χώρο. Αν και τα ερωτήματα έθεσαν την βάση

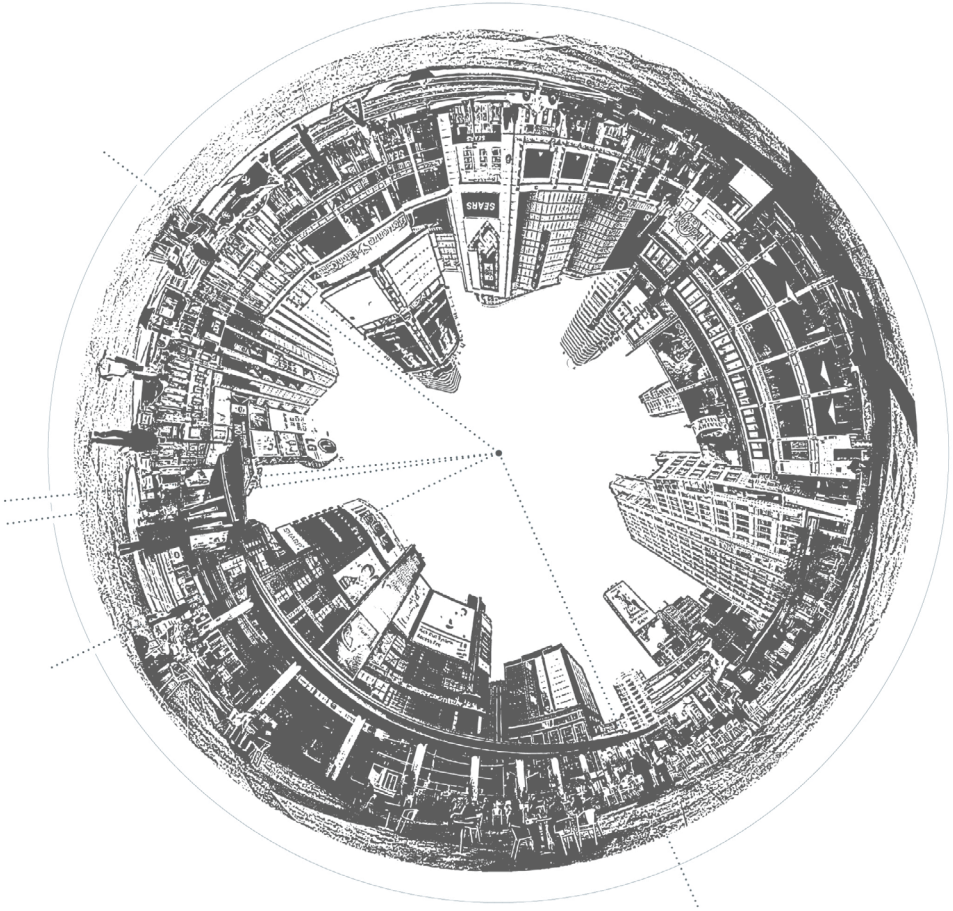
για ριζοσπαστική σκέψη το αποτέλεσμα ήταν αρκετά γειωμένο, χωρίς να απαντά τα ερωτήματα ή να θέτει τα μέσα για κάτι τέτοιο.

Οι επαναστατικές θεωρίες σε ότι αφορά την μεταβολή στοχεύουν στην καταπολέμηση της αντεπαναστατικής στασιμότητας, ενώ για την πρακτική εφαρμογή τους απαιτείται διεπιστημονική προσπάθεια. Είναι απαραίτητο οι ακαδημαϊκοί να «εκτροχιαστούν» και να απαγκιστρωθούν από την τακτική του «διαίρει και βασίλευε» αν θέλουν να αντιμετωπίσουν δραστικά τις πραγματικότητες που βρίσκονται σε κάθε ευθεία «τροχιά».

Το πρώτο βήμα για την επίτευξη των στόχων μιας κοινωνίας των πολιτών για το αστικό, φαίνεται να είναι η κατανόηση των ζητημάτων και οι κρυφοί μηχανισμοί μέσα στην πόλη που παράγουν ανισότητες. Το δεύτερο βήμα είναι η νοητική «απελευθέρωση» των επιστημόνων, κοινωνιολόγων, σχεδιαστών, γεωγράφων και η κοινωνική ευαισθησία. Μέσω της κατανόησης, το λεγόμενο «επαναστατικό υποκείμενο» θα επαναστατεί για αυτά που έχουν σημασία.

Υποσημειώσεις κεφαλαίου

1. D.Harvey, 1973
2. Η Οντολογία κάνει λόγο για δύο είδη συνολικότητων . Ο πρώτος είναι μια πραγματικότητα ως σύνολο αιώνια συνδεδεμένων επιμέρους κομματιών . ο δεύτερος είναι μια πραγματικότητα που υπάρχει εξαιτίας της αναγκαιότητας της, και υπάρχει ανεξάρτητα με τα επιμέρους κομμάτια που την απαρτίζουν. Ο Μαρξ εισάγει έναν τρίτο τρόπο συνολικότητας, αυτόν του λειτουργικού στρουκτουραλισμού και κάνει λόγο για μία έρευνα που θα ανακαλύπτει τους κανόνες μετάλλαξης της υπάρχουσας κατάστασης . Η Επιστημολογία μιλά περί γνώσης και πως αυτή κατακτάται. Μιλά για την σχέση του υποκειμένου και του αντικειμένου στην διαδικασία γέννησης γνώσης, και για την διαδικασία μεταβολής του ανθρώπου μέσα από την οποία μεταβάλλεται και ο κόσμος του, αφήνοντας χώρο για νέα γνώση.
3. Η λατινική φράση «status quo» σημαίνει «η κατάσταση στην οποία» και με αυτόν τον τρόπο χρησιμοποιείται και σήμερα. Με άλλα λόγια, δηλώνει την κατάσταση που επικρατεί.
4. Όπως για παράδειγμα συνέβη με την αρχή της αστικής κοινωνιολογίας που διαχώριζε τα υποκείμενα μελέτης σε ομάδες ανά οικονομική δύναμη, ή τα μοντέλα του Von Thunen για κοινωνικά πρότυπα, στα οποία έχουμε αναφερθεί και παραπάνω (βλ. σελ 13). Και οι δύο αυτές κατηγορίες θεωριών επικυρώθηκαν εκ των υστέρων μέσω πρακτικής εφαρμογής που τις παγίωσε μέχρι και σήμερα..
5. M.Castells, 1969 , σελ.36
6. D.Harvey, 1973

Επίλογος

Γενικοί προβληματισμοί

Ο καπιταλισμός, ως οικονομικό σύστημα, έχει σαν βάση τις ιδιωτικές επενδύσεις και ως κίνητρο και στόχο, το κέρδος. Όσο το σύστημα αυτό βρίσκεται εν ενεργεία, παράγεται το πλεόνασμα (το ποσό που προκύπτει όταν οι δαπάνες αφαιρούνται από τα έσοδα). Ο καπιταλισμός εκ φύσεως οφείλει να επανεπενδύει το πλεόνασμά του ώστε να αποκτήσει ακόμα μεγαλύτερο πλεόνασμα.»¹ Επίσης, για την επίτευξη του κέρδους εξαιρετικά σημαντική είναι η σημασία της τοποθεσίας και της συγκέντρωσης, υπό την έννοια πως εάν συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων - δηλαδή της παραγωγής - στον ίδιο τόπο με το μεγαλύτερο ποσοστό των καταναλωτών, το κέρδος θα αυξηθεί εκθετικά. Συνεπώς, η ανάγκη για αύξηση του πλεονάσματος σε συνδυασμό με τις πόλεις ως τόπους συγκέντρωσης, είχε σαν αποτέλεσμα την μετατροπή τους σε προνομιακά πεδία που θα φέρουν επιπλέον κέρδος, την απόλυτη εκμετάλλευση της συγκέντρωσης που προσέφεραν και τελικά, την μεταμόρφωση τους σε τόπους κατανάλωσης και πεδία κατανάλωσης του τόπου.²

Το σύστημα που συνδυάζει τον καπιταλισμό και την συγκέντρωση στις πόλεις (αστικοποίηση) φαίνεται να είναι η πιο επιτυχημένη και κερδοφόρα προσπάθεια επίτευξης κέρδους. Με πρόφαση και επιχείρημα την στόχευση μιας πιο άνετης ζωής, οι αστοί πολλαπλασιάζονται σε καθημερινό επίπεδο, 2000 άνθρωποι

περίπου μετακινούνται σε κάποια πόλη κάθε μια ώρα! Αυτό σημαίνει πως μια νέα πόλη σε μέγεθος του Σύδνεϋ, της Cape Town ή του Βερολίνου, δημιουργείται κάθε μήνα.³

Είναι σχεδόν αυτονόητο πως σε έναν μηχανισμό που επιζητά το συνεχώς αυξανόμενο κέρδος, είναι ανεπιθύμητοι οι παράγοντες που το εμποδίζουν, ή που δεν συμμετέχουν στην διαδικασία παραγωγής του. Όταν οι πόλεις αποκτούν τον χαρακτήρα των επιχειρηματικών πεδίων, με την εμπορευματοποίηση να κυριαρχεί, οι πολίτες που δεν είναι ικανοί να επενδύσουν ή να προσφέρουν μια ανταλλακτική αξία, κρίνονται ως υποδεέστερο κοινωνικό σύνολο και αντιμετωπίζονται ως τέτοιο. Ως εκ τούτου, οι ανισότητες ως φαινόμενο που παρατηρείται στις σύγχρονες μητροπόλεις φαίνεται να είναι ενδογενώς παραγόμενες, και αλληλένδετες με το οικονομικό σύστημα του καπιταλισμού και τον μηχανισμό της αστικοποίησης.

Παρά όλα τα προαναφερόμενα, οι αστικές πολιτικές των κυβερνήσεων και τοπικών διοικήσεων, φαίνεται να εγγράφονται σε μια γενικότερη διαδικασία νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων που βρίσκονται σε εξέλιξη από την δεκαετία του '90.⁴ Ο προσανατολισμός τους είναι η επιχειρηματική/δημιουργική πόλη, και οι πιο πρόσφατες εξ αυτών – με παράδειγμα την Ελλάδα – η προώθηση αστικών επενδύσεων μέσω ιδιωτικοποίησης δημόσιας περιουσίας και πολιτικές ασφάλειας με στόχο την απομάκρυνση πληθυσμών που θεωρούνται οχληροί.⁵

Η αστικοποίηση, πέρα από μηχανισμός ως προς την εξυπηρέτηση του κέρδους, αντανακλά και την σύγχρονη τάση προς παγκοσμιοποίηση. Οι πόλεις αφήνουν πίσω τους τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και αρχίζουν να μοιάζουν όλο και περισσότερο η μία στην άλλη, και στην σύγχρονη μητρόπολη. Σήμερα, βρισκόμαστε στην 5η τεχνολογική

επανάσταση, αριθμώντας ως πρώτη την Βιομηχανική, έπειτα τη χρήση του ατμού και του κάρβουνου στην παραγωγή, τη βαριά μηχανική και τη μαζική παραγωγή με το πετρέλαιο και τέλος, την αυτοκινητοβιομηχανία. Ζούμε στην εποχή της τεχνολογίας πληροφοριών (IT) και τηλεπικοινωνιών, και αυτό κινεί σε άλλο επίπεδο τις ταχύτητες αστικοποίησης. Αντιμετωπίζεται ως προβληματικό φαινόμενο για τον παγκόσμιο πληθυσμό, αλλά και ως ευκαιριακό πεδίο με αποτέλεσμα την επιδίωξη του σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η τάση της παγκοσμιοποίησης είχε σαν αποτέλεσμα τον επαναπροσδιορισμό του τρόπου διεκδίκησης. Η κοινωνία των πολιτών⁶ δραστηριοποιείται πλέον σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω του «Κινήματος Παγκόσμιας Δικαιοσύνης» ή αλλιώς το κίνημα των κινημάτων. Στόχος είναι να έρθουν σε επικοινωνία διάφορα κινήματα από όλο τον κόσμο με κοινούς προβληματισμούς και να ενεργοποιηθούν οι πολίτες ως κύτταρα που τροφοδοτούν ολόκληρο τον κοινωνικό ιστό ώστε να αποφευχθεί η νέκρωση του κοινωνικού συνόλου και η αποσιώπηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων τους. Η επικοινωνία γίνεται μέσω νέων τεχνολογιών και οι δράσεις αποφασίζονται από κοινού. Το φάσμα των ζητημάτων όμως παραμένει πλατύ και τα κινήματα διαφορετικών κατευθύνσεων (οικολογικό, φοιτητικό, φεμινιστικό, φυλετικό κ.α.) καθώς παρατηρείται και ανομοιόμορφη έκφραση απόψεων ανάλογα με τις χώρες. Παρόλα τα προβλήματα που εντοπίζονται στην λειτουργία του παγκόσμιου κινήματος, μπορούμε να εστιάσουμε στα άτομα εκείνα που εκφράζουν ενεργά την αντίθεση τους στο νεοφιλελεύθερο έλεγχο των παγκόσμιων αλλαγών, και να ελπίσουμε σε μια εκθετική τους αύξηση.

Συμπεράσματα

Από την σύντομη ιστορική αναδρομή εξέλιξης των πόλεων με την οποία ξεκινήσαμε, προκύπτει πως μια ενιαία θεωρία για την πόλη είναι αδύνατον να συνταχθεί, καθώς αποτελεί ένα πολύπλοκο ζήτημα που πρέπει να εξετάζεται κάθε φορά από διαφορετική οπτική γωνία.

Η αστικοποίηση είναι μια διαδικασία, μέσα από την οποία, τα πιο βασικά στοιχεία της πόλης μεταλλάχθηκαν, ώστε να υπακούουν στους νόμους της αγοράς.

«...λίγο ενδιαφέρει εάν η πόλη είναι άσχημη, αν υποβιβάζει τους κατοίκους της, αν είναι αισθητικά, πνευματικά ή φυσικά υποφερτή. Αυτό που μετράει είναι αν οι οικονομικές επιχειρήσεις ακολουθούν μια τέτοια κλιμάκωση και γίνονται με τόση αποτελεσματικότητα, ώστε να ικανοποιούν το μόνο κριτήριο της μπουρζουάδικης επιβίωσης: την οικονομική ανάπτυξη.»⁷

Είναι τουλάχιστον αναμενόμενο, πως μια διαδικασία μετατροπής της αστικής συνθήκης -όπως η αστικοποίηση-, που στρέφεται γύρω από ιδιωτικά συμφέροντα, θα παράξει από τους ίδιους τους μηχανισμούς της, ανισότητες ως προς το κοινωνικό σύνολο. Και μόνο οι ορισμοί της πόλης που θέτουν την μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση ή το οικονομικό κριτήριο ως βασικά συστατικά της στοιχεία, προϋδεάζουν για αυτό που γίνεται σαφές στην συνέχεια. Είναι σχεδόν αδύνατο να μιλούμε για αστικοποίηση που δεν προκαλεί και εμπεριέχει άνισα συστήματα.

Η χωρική μετάλλαξη των πόλεων είναι μια σημαντική απόρροια της εκρηκτικής αστικοποίησης με άμεση επίδραση και στο κοινωνικό σύνολο. Ο χώρος της πόλης δεν είναι ένα κενό δοχείο που ζητά απλώς να «γεμίσει», πρέπει να υπάρχουν στρατηγικές

«γεμίσματος» που στοχεύουν σε ευημερία των πολιτών.⁸ Αναζητούμε έναν αποτελεσματικό χώρο ως προς τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, σε αντίθεση με τον δημιουργημένο από τις ανάγκες τις αγοράς, με τον τρόπο που υπέδειξε πρώτος ο Λεφέβρ. Ένα ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπισθεί προς επίτευξη της χωρικής δικαιοσύνης, είναι η ισχύς, μέχρι και σήμερα, στρατηγικών και μοντέλων ανάπτυξης πόλεων, που είναι παλαιωμένα και δεν ανταποκρίνονται στα σημερινά δεδομένα, όπως για παράδειγμα μοντέλα ομόκεντρης ανάπτυξης των χρήσεων. Το πιο σημαντικό ζήτημα όμως, φαίνεται να είναι πως ο χώρος, η γη δηλαδή, ανταλλάσσεται μέσω πλειοδότησης, αφήνοντας πάντα αδικημένους τους πιο ανίσχυρους οικονομικά. Αποτελεί επιτακτική ανάγκη να βρεθεί ένα νέο σύστημα υπολογισμού της ανταλλακτικής αξίας της γης και ακόμη καλύτερα ένα νέο σύστημα διαχείρισης της, που θα απέχει από τον ανταλλακτικό χαρακτήρα που έχει σήμερα.

Το εισόδημα, το ποσό χρημάτων με το οποίο οι σύγχρονες κοινωνίες ανταλλάσσουν την εργατική τους δύναμη, είναι το μόνο κριτήριο διαβίωσης και η μόνη πηγή παροχής δυνατοτήτων επιλογής (κυρίως περιοχής κατοίκησης). Ως προς αυτό, προκύπτει ένας διπλός προβληματισμός. Το πρώτο του σκέλος αφορά την κατοίκηση. Το εισόδημα αποτελεί κριτήριο και παράγοντα επιλογής οικιστικής περιοχής, καθώς όπως προειπώθηκε η γη ανταλλάσσεται με οικονομικούς μηχανισμούς. Το θέμα επιλογής περιοχής κατοικίας στην ουσία αποτελεί θέμα της οικονομικής δυνατότητας, αφήνοντας πάντοτε την επιλογή στα ανώτερα οικονομικά στρώματα. Η πόλωση, ο διαχωρισμός, η αποξένωση κοινωνικών ομάδων και η γκετοποίηση, φαίνεται να είναι εν τέλει καθαρά θέμα δυνατότητας επιλογών. Το δεύτερο σκέλος αφορά τη αναδιανομή του εισοδήματος, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο το κέρδος που παράγεται από τους εργαζόμενους

(υπερπροϊόν), συγκεντρώνεται και μοιράζεται σε αυτούς βάση κριτηρίων. Τα ερωτήματα που γεννιούνται παρακολουθώντας αυτήν την διαδικασία είναι πολυάριθμα, με κυρίαρχα το : ποιοι είναι αυτοί που διαχειρίζονται το συγκεντρωμένο ποσό και με ποια κριτήρια το μοιράζουν? Οποιας και να είναι οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα, η αστοχία που έγκειται στην διαχείριση του υπερπροϊόντος από φορείς – τουλάχιστον από κοινωνικής πλευράς – είναι ξεκάθαρη. Οι κατευθύνσεις της διαχείρισης έχουν τον χαρακτήρα επένδυσης και στοχεύουν στην ευημερία ιδιωτικών συμφερόντων και επιχειρήσεων. Μια ισότιμη κοινωνία φαίνεται να είναι πολύ μακριά από τις σημερινές εποχές, όμως θα ήταν πιο κοντά στην υλοποίηση της εάν το κοινωνικό σύνολο διαχειριζόταν το υπερπροϊόν που παράγει.

Εάν λοιπόν η γη δεν ανταλλάσσόταν ως εμπόρευμα και η αναδιανομή γινόταν με δίκαιες διαδικασίες, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πως το ζήτημα έχει επιλυθεί και βρισκόμαστε στο δρόμο για μια «νέα εποχή αστικής ζωής»? Εδώ γίνεται σαφές πως εκείνο το στοιχείο που λείπει, και μπορεί να φέρει όλες αυτές τις θεωρίες εγγύτερα στην πραγματικότητα, είναι το ανθρώπινο στοιχείο, και η επιθυμία της διεκδίκησης.

Το Δικαίωμα στην Πόλη αρχικά κάνει λόγο για μια πόλη ως έργο των κατοίκων της, όχι μόνο χωρικά αλλά κυρίως πολιτικά, μέσω της διαχείρισης μηχανισμών. Η πραγμάτευση του θέματος αυτού, δεν θα μπορούσε παρά να ξεκινά με το όραμα του Ανρί Λεφέβρ που πρότεινε μια λιγότερο αποξενωμένη αστική ζωή, πάντα διαλεκτική και ανοιχτή σε αντιπαραθέσεις με κεντρικό στόχο την ευημερία των αστών. Η μόνη κεντρικότητα που εντοπίζεται στις σημερινές πόλεις είναι το χρήμα και οι ενέργειες που ανταποκρίνονται σε αυτό. Η σύγχρονη όμως αναβίωση του δικαιώματος δεν προέρχεται από την κληρονομιά του Λεφέβρ, αλλά έχει τις ρίζες της στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα της πόλης. Η διεκδίκηση

αφορά την διανομή του χρήματος (εισόδημα). Ο τρόπος με τον οποίο αποφασίζεται η αναδιανομή, οι μετρήσεις που γίνονται ως προς το κοινωνικό σύνολο και οι μετατροπές του χώρου ως προς αυτό, οδηγούν στον επιστημονικό τομέα της Πολεοδομίας, ως επιστήμη που κάνει την γνώση για τις πόλεις διαθέσιμη. Η Πολεοδομία παρά τον μεγάλο ρόλο που έχει αναλάβει φαίνεται να αστοχεί διπλά. Πρώτα, στο επίπεδο της γενικής «τακτοποίησης» πληθυσμών με κριτήριο την οικονομική τους ισχύ. Η τακτοποίηση συμβαίνει άτυπα ακολουθώντας στρατηγικές επίτευξης κέρδους και προκαλεί φαινόμενα όπως τα αστικά κενά ή η γκετοποίηση. Δεύτερον, στο περισσότερο εντοπισμένο επίπεδο σχεδιασμού και προσδιορισμού δημόσιων χώρων οι οποίοι γεμίζουν από ιδιωτικές επιχειρήσεις, που φαίνεται να είναι οι μόνες που τελικά επωφελούνται από τους επονομαζόμενους δημόσιους χώρους.

Θα περίμενε κανείς πως οι κάτοικοι των πόλεων θα είχαν αντικρούσει όλα αυτά τα ζητήματα και πως θα είχε ήδη αντιμετωπιστεί η αποξένωση των κατοίκων από τις πόλεις τους, μέσω διεκδικήσεων, ο μηχανισμός όμως φαίνεται να είναι πιο προσεκτικά σχεδιασμένος. Τα κοινωνικά σύνολα αντιμετωπίζουν διαρκώς μηχανισμούς καταστολής που δεν είναι συχνά διακριτοί, όπως για παράδειγμα ο κοινωνικός μισθός, τα μίντια και οι πλαστές ανάγκες. Ο κοινωνικός μισθός σαφώς πρέπει να διεκδικείται από την εργατική τάξη, όχι όμως σε αποπροσανατολιστικό βαθμό, και προς όφελος των πραγματικών αναγκών.

Όλα τα παραπάνω καταλήγουν σε αδιέξοδο, εάν δεν υπάρχει το κοινωνικό υποκείμενο ικανό να διεκδικεί. Είναι σαφές πως δεν ζούμε σε εποχές προλεταριάτου, πως οι πληθυσμοί είναι πολλαπλάσιοι προγενέστερων εποχών, είναι όμως επιτακτικό να βρεθεί ένας τρόπος συλλογικής αντιμετώπισης. Η συγκρότηση του κοινωνικού υποκειμένου είναι αναγκαία, και μπορεί να συμβεί εάν βρεθούν νέες μορφές οργάνωσης του κοινωνικού συνόλου,

περισσότερο συνεκτικές. Τα κινήματα πρέπει να βρουν έναν τρόπο σύμπλευσης και κοινής έκφρασης για να παράξουν έναν κοινό λόγο, όπως επίσης πρέπει να διεκδικηθεί η διαχείριση των πόρων και του υπερπροϊόντος από τους κατοίκους. Το πρώτο βήμα όλων, θα πρέπει να είναι η αφύπνιση του κοινωνικού συνόλου.

Η θεωρία που μελετά την αστικοποίηση, την δομή των πόλεων και εντοπίζει νέα ζητήματα ή κάνει προτάσεις για την επίλυση άλλων, μπορεί να είναι το μέσον που χρειάζεται για να συμβεί η αφύπνιση. Μπορεί όμως και να καταλήγει σε κενό νοήματος, εάν δεν συνοδεύεται από πρακτική εφαρμογή. Ο ακαδημαϊκός τομέας πρέπει να «εκτροχιαστεί» από τις μονομερείς έρευνες και διαπιστώσεις και να λειτουργήσει σε συνεργασία με το κοινωνικό σύνολο. Από μόνη της, η θεωρία αποτελεί κοινωνιολογική παρατήρηση και η εφαρμογή, πολεοδομία. Θα πρέπει να επιζητάται διαρκώς μια διαλεκτική σχέση θεωρίας και πράξης έως ότου επιτευχθεί ένα συνονθύλευμα συνολικών προτάσεων για την πόλη.

Υποσημειώσεις κεφαλαίου

1. Κωστής Χατζημιχάλης, στον πρόλογο για την Ελληνική έκδοση του «Εξεγερμένες πόλεις»
2. Α.Λεφεβρ
3. «Αστική ζωή στις πόλεις- μεγάλη ευκαιρία για επιχειρηματικές ιδέες» Τάσος Παγκάκης
4. «Κρίση και νεοφιλελεύθερη ηγεμονία», Φίλιππος Κατσίνας
5. «Αστικές πολιτικές στην Αθήνα την εποχή της κρίσης», Νίκος Σουλιώτης, Γιώργος Κανδύλης
6. Κοινωνία των πολιτών είναι το σύνολο των οργανώσεων ενεργών πολιτών που αναπτύσσουν συλλογική δράση και μέσω του δημοκρατικού διαλόγου προωθούν αιτήματα, κατά κανόνα, γενικού συμφέροντος (π.χ. η προστασία του περιβάλλοντος), προκειμένου να επηρεάσουν τη διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων. Περιλαμβάνει τα συνδικάτα, τα διάφορα σωματεία, ομάδες πίεσης, τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, τις ομάδες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και γενικά όλους τους οργανισμούς στους οποίους συμμετέχουν οι πολίτες σε τοπικό, εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο.
7. Μ. Bookchin, 1973, *The Limits of the City*, σελ 57
8. Βαΐου Ντ., Χατζημιχάλης Κ., «Ο χώρος στην Αριστερή Σκέψη»

Πηγές

Βιβλία

Harvey, D. (1973), *Social Justice and the City*. Oxford :Blackwell Publishers.

Lefebvre, Henry (2007), *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*. Αθήνα : Κουκίδα.

Καρύδης, Ν. (2006), *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Λέφας, Π., Siebel, W., Binde, J. (2003) *Αύριο, οι πόλεις*, Αθήνα:Πλέθρον

Κνοx, Ρ., Pinch, S. (2009), *Κοινωνική Γεωγραφία των Πόλεων*. Αθήνα : Σαββάλας. Επιμέλεια : Μαλούτας, Θ.

Marx, Karl (1818-1883), *Το Χρήμα χορεύει για σένα*. Αθήνα: Πατάκη(2012)

Mills, W. (1999), *The Sociological Imagination*

Murray, Bookchin (1979), *Τα Όρια της Πόλης*. Αθήνα : Ελεύθερος τύπος.

Σακελλαρόπουλος, Χρ. (2003) *Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945-1960*. Αθήνα : Παπαζήση

Συλλογικό έργο -Βαΐου Ντ., Μαλούτας Θ., Μοδινός Μ., Χαστάογλου Β., κ.α.(2000), *Η Βιώσιμη Πόλη*. Αθήνα : Στοχαστής.

Titmuss, R.M. (1962) *Income Distribution and Social Change*

Χαστάογλου, Β. (1982), *Κοινωνικές θεωρίες για τον Αστικό χώρο. Κριτική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη : Παρατηρητής.

Κατζημιχάλης, Κ., Βαΐου, Ντ. (2012) Ο χώρος στην αριστερή σκέψη. Αθήνα:Νήσος

Castells, M. (1968), *Πόλη και Κοινωνία. Ιδεολογία, κοινωνιολογική θεωρία και σχεδιασμός*. Αθήνα : Νέα σύνορα, Α. Λιβάνης. Επιμέλεια : Παντελής Λαζαρίδης.

Αρθρα

Harvey, D. (2012), «Οι αστεακές καταβολές των οικονομικών κρίσεων», REDNotebook.

Harvey, D. (2008), «Το Δικαίωμα στην Πόλη». Κομπρεσέρ. Για την πόλη και τον χώρο.

Ανδρίτσος, Θ. (2012), «Από την Κοινωνική δικαιοσύνη και την πόλη στις Εξεργεμένες Πόλεις».

Αγγελίδης, Μ., Μανουσαρίδη, Β. (2007), «Χωρική ανάπτυξη και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα στην 1η δεκαετία του 21ου αιώνα».

Αυδίκος, Β. (2010), «Ο ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΣΧΕΣΗ:ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ», Γεωγραφίες , Νο 17.

Κατσίνας, Φ. (2014), «Κρίση και νεοφιλελεύθερη ηγεμονία»

Μαλούτας Θ. (2003) «ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ»

Παγκάκης, Τ. (2012), «Αστική ζωή στις πόλεις- μεγάλη ευκαιρία για επιχειρηματικές ιδέες».

Παπατζανή, Ε. (2013), «Το δικαίωμα στην πόλη - Στοκχόλμη 2013».

Σουλιώτης, Ν., Κανδύλης, Γ. (2012), «Αστικές πολιτικές στην Αθήνα την εποχή της κρίσης».

Σταυρίδης, Στ. (2006), «Α. Λεφεβρ. Η απελευθερωτική προοπτική της πόλης - έργο».

(2011), «ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΙΣ ΜΟΝΤΕΡΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΕΣ ΠΟΛΕΙΣ» (<http://pateras.wordpress.com>).

Mills, W. (1959), *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.

Συνέδρια

CRISIS SCAPES- ATHENS AND BEYOND (2014). Date:9-10/05/2014
Speakers: Harvey, Slater, Merrifield, Catterall, Vaiou, Economou, Leondidou, Chadjimichalis etc. Website: <http://crisis-scape.net/conference>

Φωτογραφίες

Στο εξώφυλλο : Pierre Masseau - Untitled (2012).

σελ.18 Χάρτης του Brooklyn (1966)

σελ.32 Alexey Titarenko - Signs.

σελ.62 Detroit μετά την κατάρρευση

σελ.63 Διάγραμμα κατανομής πληθυσμού-εισοδήματος σύμφωνα με την έρευνα του Μετσοβίου

σελ.65 Χάρτης Αθήνας (περιοχές κατοικίας εισοδηματικών τάξεων)

σελ.76 Ralph Rumney – Psychogeographic map of Venice, 1957

σελ.80 source: <http://theredplebeian.wordpress.com/2012/09/15/alienation-and-the-city/>

σελ.86 Η κατεδάφιση του συγκροτήματος Pruitt Iggoe

Απέναντι σελίδα : Sandy Carson, *The ghosts of the City*

Παράθεμα 1°

« Όσο λιγότερο τρως και πίνεις, όσο λιγότερα βιβλία αγοράζεις, όσο σπανιότερα πας στο θέατρο, στους χορούς, στα νυχτερινά κέντρα, όσο λιγότερο σκέφτεσαι, αγαπάς, εμβραθύνεις στα πράγματα (...) τόσο περισσότερη οικονομία κάνεις, αποταμιεύεις και αυξάνεις τον θησαυρό σου που δεν θα τον φάει ούτε ο σκόρος, ούτε η σκόνη - το κεφάλαιο σου. Όσο λιγότερο υπάρχουν, όσο λιγότερο εκφράζεσαι στη ζωή σου, τόσο περισσότερα έχεις, όμως η ζωή σου αλλοτριώνεται, κι εσύ συνεχίζεις να συσσωρεύεις και να αποθηκεύεις με την αλλοτριωμένη σου ύπαρξη. (...) Οτι δεν μπορείς να κάνεις εσύ, μπορεί να το κάνει το χρήμα : μπορεί να τρώει, να πίνει, να χορεύει, να πηγέινει στο θέατρο : γνωρίζει την τέχνη, τη μόρφωση, τα ιστορικά αξιοθέατα, την πολιτική ισχύ : ταξιδεύει... Όλα αυτά μπορεί να σου τα προσφέρει, να τα αγοράσει - κι αυτή είναι η αληθινή του δύναμη, το αληθινό του χάρισμα»

Κ.Μαρξ , απόσπασμα από «Το Χρήμα Χορεύει για σένα»

Παράθεμα 2°

« Η πόλη που έχεις εσύ δεν είναι η πόλη που έχουν οι άλλοι. Η δικιά σου πόλη, η πόλη του καθενός, έχει τις κολώνες φωτισμού στο λάθος σημείο και είναι γεμάτη σκιές εκεί που δεν θα έπρεπε να υπάρχουν. Στην πόλη σου ο εφημεριδοπώλης κρεμάει την Quaciones πλάγια και πρέπει να κάνεις ακροβατικά για να ρίξεις μια ματιά στους τίτλους. (...) Ίσως η προσωπική πόλη του καθενός να έχει ομοιότητες με τις άλλες. Η αθλιότητα, η ανεργία, η αδιαντροπία

της εξουσίας που ψεύδεται ηλεκτρονικά, η τιμή της βενζίνης, το μαύρο σύννεφο που ταξιδεύει απο βορειοδυτικά προς νοτιοδυτικά, η κακοκεφιά των γειτόνων του πέμπτου(...) Όλα αυτά είναι διακόσμηση.

Ζούμε σε διαφορετικές πόλεις, που είναι κατασκευασμένες με υλικά τις καταχρήσεις εξουσίας και τον φόβο, τη διαφθορά και τη διαρκή απειλή της ζούγκλας που, κρυμμένη στα πρόσωπα του συστήματος, ξεπροβάλλει κάθε τόσο για να μας υπενθυμίζει ότι είμαστε, ότι είμαστε μόνοι, ότι μια μέρα θα γίνουμε λίπασμα για τα ραδίκια. Η οτι μία μέρα όλα θα πρέπει να παιχτούν κορόνα - γράμματα, στυλ ουέστερν, ή να κριθούν σε μια μονομαχία στη κεντρική λεωφόρο : αυτοί ή εμείς»

Τ. Πάκο Ιγκνάσιο απόσπασμα από το «Στην ίδια πόλη υπό Βροχή»

